16. Stílus a szociolingvisztikában, stílus az interakcióban

Nyelvi variabilitás és társas jelentések a szociolingvisztika társas-konstruktivista stílusvizsgálataiban*

Bartha Csilla – Hámori Ágnes

1. Előzmények a magyar stíluskutatásban. A stílus a nyelvhasználat egyik legfontosabb jelensége, melynek jelentőségét nemcsak a mindennapi nyelvhasználói gyakorlatban megfogalmazódó metanyelvi utalások jelzik, hanem a nem nyelvészeti és nyelvészeti – ezen belül különféle szemléletű, strukturalista, retorikai, szemiotikai, kognitív, szociolingvisztikai – stíluselméletek és -elemzések nagy száma is. A jelen tanulmány a nagy hatású, azonban a magyar stilisztikai kutatásban kevéssé ismert szociolingvisztikai stílusmegközelítések közül mutat be főbb vonalakban néhányat, elsősorban a szociolingvisztika társas konstruktivista (ún. „harmadik hullámának") irányzatához kapcsolódó, interakcionális stíluskutatásokra koncentrálva, majd ezekből kiindulva néhány beszélt nyelvi társalgásrészletet elemez a bennük megfigyelhető stilisztikai variabilitás és a társas jelentések létrehozása kapcsolatának szempontjából[1].

A magyar nyelvtudományban az elmúlt évtizedekben gazdag és szerteágazó stilisztikai kutatások folytak, elsősorban a Bally munkásságához és a prágai nyelvészeti iskolához kötődő, strukturalista alapú vagy „hagyományos" funkcionális[2] stilisztika

* Jelen tanulmány korábbi változata a *Magyar Nyelvőr* 2010/3. számában jelent meg, a Kontra Miklós által vezetett OTKA K60403 keretében. A jelen változat ennek átdolgozásával a Nyelvtudományi Intézet Többnyelvűségi Kutatóközpontjában folyó MTA Nyelv*E*sély c. projekt támogatásával készült (SZ-007/2016, kutatásvezető: Bartha Csilla).

[1] Bár ezen elemzéseket az itt bemutatott interakcionális stilisztika fogalomrendszere és kérdésfeltevései határozzák meg, gondolatmenetükre számos ponton – például a kontextus dinamikus alakítása, a válogatás és adaptáció, a nézőpontviszonyok, a stílusstruktúra kérdéseit illetően – hatottak a nyelv funkcionális pragmatikai és kognitív megközelítései is (különösen Verschueren, Chafe, Langacker, Tolcsvai, Tátrai művei és az ELTE funkcionális kognitív stilisztikai kutatócsoportjában folyó munka).

[2] A „funkcionális" jelző itt nem a mai nyelvészeti értelmezésben vett funkcionális szemléletmódot jelöli, hanem a Saussure és Bally nyomán létrejövő stíluskutatási irányhoz való kapcsolódást.

keretében (l. Szathmári 1961, 1994, Szathmári szerk. 1996, 1998, Szabó 1977, 1998), továbbá számos retorikai, szemiotikai, pragmatikai és szövegtani kötődésű stilisztikai munka született (Fónagy 1990, Kemény 1993, Bencze 1996, Péter 1991, Gáspári 1996, Kocsány 1996, Fehér 1998, Eőry 1996, Szikszainé 1996, Cs. Jónás 2001, Nagy 2003, Pethő 2004); az utóbbi évtizedben pedig egy funkcionális szemléletű kognitív stilisztikai irányzat is kialakult (Tolcsvai 1996, 2005, Tátrai 2008, Heltainé 2009). A hazai stilisztikai szakirodalomban és munkákban szinte semmi nyoma nincs azonban azoknak a kutatásoknak, amelyek az 1960-as évek óta – elsősorban angolszász nyelvterületen – kialakult szociolingvisztikai irányzatokban jelentek meg a stílus fogalmával és jelenségeivel kapcsolatban. Bár a fent említett stílusmegközelítések[3], különösen a hagyományos funkcionális stilisztika elméleti háttere kiterjedt a nyelvhasználat társadalmi tényezőire is, a nyelvi variabilitás és a társadalmi struktúrák, illetve társas interakciók összefüggései az elemzésekben csekély teret kaptak. A magyar stilisztikai vizsgálatok középpontjában elsősorban a művészi nyelvhasználat, a szépirodalmi stílus és az írott nyelvi szövegek álltak, a hétköznapi spontán nyelvhasználat és a beszélt nyelvi interakciók máig nem szerepelnek az alapvető kutatási témáik között. A szociolingvisztikai vizsgálatok ezzel szemben mindvégig a beszélt nyelvhasználatból indultak ki, s a stílussal kapcsolatos megfigyeléseik is elsődlegesen ehhez kapcsolódnak, az utóbbi évtizedek szociolingvisztikai stíluskutatásai pedig már inherensen összekapcsolódnak a különféle diskurzuselemző – elsősorban a beszélésnéprajzi, etnometodológiai, interakcionális szociolingvisztikai és kritikai diskurzuselemző – irányzatokkal (vö. Hymes 1974, Ervin-Tripp 1976, Gumperz 1982, Tannen 1984, Bucholtz–Hall 1995, Schiffrin 1996). Az újabb szociolingvisztikai kutatások egyszersmind a nyelvnek a társas-kulturális működésében való empirikus vizsgálatával, a közös jelentéslétrehozás, a nyelvhasználat, a társas interakciók és a kultúra összefüggései dinamikus leírásának igényével a funkcionális pragmatikai és kognitív megközelítésekkel is számos ponton érintkeznek (vö. Chafe 1982, Clark 1996, Verschueren 1999, Kristiansen et al. 2006, Kristiansen–Dirven 2008, Tolcsvai 2005, Tátrai 2004). A szociolingvisztika konstruktivista, interakcionális stílusmegközelítései tehát több szempontból is nagy jelentőséggel bírnak, és nemcsak a hétköznapi nyelvhasználat, illetve a szóbeli diskurzusok stilisztikai vizsgálatához kínálnak fontos szempontokat, hanem – ha (olykor egymástól is némiképp külön-

[3] Amint Coupland (2011) rámutat, az adott kommunikációs helyzetnek „megfelelő" stílus kívánalmával a hagyományos stílusmegközelítések is érzékenyek voltak bizonyos fokig a stílusok és a társadalmi kontextusok összefüggésére. A stílus egyszerre hordozza magában a kommunikatív nyitottság elemeit, amikor is a beszélő olyan használati döntéseket hoz, amelyek árnyalják a kommunikatív aktusokat, ám egyszersmind a beszélőre nehezedő, társadalmi normák és szankciók által vezérelt, egy adott összefüggésben a „nem megfelelő" nyelvi viselkedéshez kapcsolódó kommunikatív megszorításokat is. Coupland szerint e kettősség látható a stílus majd minden megközelítésében (i.m. 139).

böző) stíluskoncepciójuk el is tér a fent említett magyar stilisztikai elméletek (szintén nem homogén) stílusértelmezéseitől – a stílus és a nyelv általános funkcionális leírásához is termékeny módon járulhatnak hozzá.

2. A társas konstruktivista stílusmegközelítések előzményei. A szociolingvisztikai stíluskutatásokban két fő irány rajzolódik ki: egy variacionalista és objektivista, valamint egy interakcionális és társas konstruktivista vonulat (l. a 20. századi szociolingvisztika társadalmi valóságot tükröző, azaz „socially realistic", illetve társadalmilag létrehozott, „socially constituted" értelmezéseit, Hymes 1972 nyomán Rickford 2001: 221, Coupland 2007: xi). Míg az elsőben a nyelvváltozatok kutatása áll előtérben, és e nyelvváltozatok, ezen belül a stílusok elsődlegesen a társadalmi valóság tükröződéseként értelmeződnek, a második irányzat a beszélőkre és nyelvhasználatukra, a nyelvi viselkedés és jelentéslétrehozás aspektusaira összpontosít az aktuális interakcióban, s a nyelvet, illetve a stílust a társas valóság létrehozásának eszközeként közelíti meg. Bár e tanulmány az utóbbi irányt kívánja részletesebben bemutatni, majd főbb eredményei alapján magyar társalgások empirikus elemzésében alkalmazni, jelentősége miatt ki kell térnünk a legmeghatározóbb előzményekre, elsősorban Labov variacionalista stílusmodelljére, valamint Bell hallgatóságra-tervezés elméletére.

Labov elmélete (Labov 1972, 1984) a szociolingvisztikában elsőként emelte a központi jelenségek közé a stílus fogalmát, és még vitatott vonásaival is hosszú ideig meghatározóan hatott, sőt máig hat a szociolingvisztikai stílusvizsgálatokra. E modell a stílus fogalmát az egy beszélőhöz kötődő nyelvi variabilitás leírására alkalmazza, elsősorban a s t í l u s v á l t á s fogalmából indulva ki. A megközelítés nem kis érdemeként elsőként próbálja meg a beszélői stílust a kvantitatív paradigmába ágyazódva mérhetővé tenni. Labov elmélete szerint a stílus különbségei, vagyis egy beszélő nyelvhasználatának változatai alapvetően a formalitás fokozataiként foghatók fel, s ún. kontextuális stílusokba rendezhetők a formalitás tengelyének a mentén. A formalitás mértéke a modell szerint az adott szituációban a beszélőnek a saját beszédére fordított figyelmétől függ („önfigyelem-modell") (Labov 1984: 29)[4]: a nagyobb figyelem formálisabb és a sztenderdhez közelítő beszédmódot eredményez, míg a beszédre fordított figyelem csökkenése egy informális, „alapnyelvi" (más néven vernakuláris, vagyis a beszélő számára a legtermészetesebb) vagy ahhoz közelebb álló nyelvváltozat használatát hívja elő. Mindez szorosan összefügg a presztízs és a stigmatizáció szempontjaival is. A labovi megközelítés tehát a stílust

[4] "Styles may be ordered along a single dimension, measured by the amount of attention paid to speech" (Labov 1984:29). Ugyanakkor tisztában van azzal, hogy ez nem teljes igényű stílusleírás: „ez a megállapítás nem egyenértékű a stílus természethű elemzésével – mert az valószínűleg nagyon sok tényező figyelembevételét követelheti meg", csupán azt állapítja meg, hogy a stílusváltozatok rendezhetők e szempontból.

reflexív – és bár számos későbbi kritikus ezt az aspektust nem is említi, voltaképpen a nyelvi megformálást és jelentésképzést kísérő kognitív erőfeszítés mértékéhez kapcsolható – jelenségként fogja fel: a beszédre való figyelés, így maga a „stílus" itt a beszédhelyzetre adott egyfajta válaszként értelmeződik. Ez a modell – mint maga Labov is megfogalmazza[5] – nem alkalmas a stílus teljesebb körű leírására, sőt az általa tárgyalt jelenségek több stíluselméletben (a stílus definíciójától függően) nem is feltétlenül számítódnak a stílus kérdéskörébe, ennek ellenére nagy hatást gyakorolt a stílus további szociolingvisztikai vizsgálataira, mind az e modellt követő, mind az ezt kritizáló munkákban. A formalitás rendező elvéből indul ki például Joos (1968), Trudgill (1992) és Zwicky (1972), akik a spontán beszéd jellegzetességeit vizsgálva a „kötetlenség" tengelyén próbálták meg a beszédet különféle stílusokba sorolni és elrendezni[6].

E szűk és egydimenziós megközelítéseket, illetve magát a labovi stílusmodellt számos kritika érte: többek között, hogy egy egydimenziós modell nem elegendő annak az összetett és gazdag stilisztikai kínálatnak és azoknak a választási lehetőségeknek a leírására, melyekkel a beszélők legnagyobb része rendelkezik; másfelől a formalitás fokozatai nem különíthetők el nyelvi jegyek alapján (sem) egymástól (Schilling-Estes 2004: 382[7]), és a beszédre fordított (ön)figyelem mértéke nem korrelál szükségszerűen a formalitás növekedésével; továbbá a „vernakuláris" vagy az informális, kötetlen beszéd nem tekinthető homogén nyelvváltozatnak (vö. Patrick 2010, Schilling-Estes 2004: 383, Eskenazi 1992: 2). A labovi és más variacionalista stílusfelfogások (pl. Wolfram 1969, Trudgill 1974, 1992) alapvető szemléletének kritikája is megfogalmazódott (l. alább), azt emelve ki, hogy vagy csak magára a beszélőre, vagy a nyelvi rendszernek a variabilitására és kvantitatív aspektusaira koncentrálnak, és nem veszik figyelembe a stílus interakcionális (vagyis egy adott interakcióban folyó dinamikus jelentéslétrehozáshoz kapcsolódó) jellegét, így a stílust statikus jelenségként és csupán reflexióként, a beszélőnek a környezetre adott válaszaként fogják fel. Coupland megfogalmazásában: „A variációs szociolingvisztika a társadalmi kontextus szűk értelmezésével dolgozott, a stílushasználat pedig a társadalmi stílusoknak pontosan e kontextusokba való helyezését jelentette. A variációs kutatások survey típusú felmérései, amelyek ugyan figyelemre méltó sikereket értek el a nyelvi diverzitás és a változás átfogó mintázatainak feltárásában, nem ösztönöz-

[5] Labov maga is kiemeli, hogy megközelítését nem a stílusok általános elméletének vagy a stílusvariabilitás teljeskörű leírásának szánta, hanem elsősorban az egy beszélő nyelvhasználatán belül megfigyelhető variablilitás kezelésére (Labov 2001).

[6] Zwicky a „kötetlenség" szempontjából négy, Joos pedig öt fokozatot különböztetett meg „intimate, casual, consultative, formal, frozen" (Joos 1968), bár e kategóriák pontosabb meghatározás híján nehezen értelmezhetők (Eskenazi 1992: 1)

[7] Pl. a nevetés lehet éppúgy a fokozott idegesség és önfigyelem jele, mint a fokozott informalitásé (Schilling-Estes 2004: 382).

tek minket annak megértésére, vajon az emberek milyen jelentéseket hoznak létre a nyelvi változatossággal. A variációs szociolingvisztika a társadalmi stílusok impozáns leírását hozta, ám a nélkül, hogy különösebb jelentőséget tulajdonított volna a kontextuális stílushasználatnak" (Coupland 2007: 5).

Szintén reflexív szemléletű, ám az előzőekhez képest mégis többdimenziójú stílusmodellt kínált Eskenazi (1993), aki külső szituációs tényezőkből indulva ki a stílusokat három fő tengely mentén tartja elhelyezhetőnek: a formalitás mellett a familiaritás (közelség vs. ismeretlenség) és az érthetőség tengelyén (pl. fontos információk közlésekor vagy gyermekeknek való felolvasáskor nagyobb az érthetőség mértéke, mint egy kötetlen csevegésben). E megközelítés érdekessége elsősorban e harmadik dimenzió, az érthetőség kiemelésében rejlik, mely a beszédpartner befogadói folyamataihoz való alkalmazkodás gondolatával előremutat mind a beszédalkalmazkodás (l. alább), mind a kognitív nyelvészet és pragmatika elméletei felé (pl. Clark 1996, Verschueren 1999, Tolcsvai 1996, Tátrai 2004).

A labovi stílusmodell kritikájaként, egyben a szociálpszichológia és az interakcionális szociolingvisztika eredményeinek hatására jött létre a szociolingvisztikai stílusmegközelítések következő fontos állomásának tekinthető elmélet: Bell „hallgatóságra-tervezés" modellje[8] („audience design", Bell 1984, 1997, 2001). Ennek középpontjában a beszélőnek a hallgatósághoz való dinamikus adaptációja áll, melynek gondolata Giles nagyhatású beszédalkalmazkodás-elméletén alapszik (Giles 1971, Giles–Coupland 1991, Giles–Coupland–Coupland 1991, továbbfejlesztve mint kommunikációs alkalmazkodás-elmélet („CAT") vált ismertté, vö. Bartha 1999). Bell új-zélandi rádiós hírműsorok elemzéséből kiindulva fogalmazta meg elméletét, mely szerint a beszélők stílusa, beszédmódja nemcsak a beszélőhöz kötődő tényezőktől függ, hanem a beszédpartnertől és/vagy a hallgatóktól[9] is, sőt elsősorban ettől: a beszélők hallgatóikra tervezik, azokhoz igazítják megszólalásuk módját, a hallgatósággal kialakítani kívánt viszony függvényében. A nyelvhasználók beszédének jellemzői eszerint számos esetben konvergálnak, hasonulnak partnerükéhez vagy hallgatóságukéhoz, más esetekben pedig távolodnak az azoknak tulajdonított beszédmódtól (stílustól), sőt, akár jelen nem levő személyek[10] (ún. „referenciaszemélyek") beszédmódjához is igazodhatnak, különféle okok és célok függvényében, például szolidaritás, távolság vagy tekintély fenntartása vagy terem-

---

[8] "Audience design is […] a strategy by which speakers draw on the range of linguistic resources available in their speech community to respond to different kinds of audiences." (Bell 2001:154)

[9] A modellben lényeges a különféle hallgatói szerepek, így a címzett, a résztvevő hallgatóság, hallgatók és fültanúk elkülönítése, Bell 1984: 159, vö. Clark–Carlson 1982 is.

[10] A „hallgatóságnak" is többféle változata lehetséges; erre Hymes ismert, magyarul 1978 óta olvasható SPEAKING-modellje hívta fel elsőként a figyelmet, a kommunikáció/beszélés alaptényezői kapcsán a hallgatóság különböző típusait mutatva be.

tése céljából (Bell 1984: 162, Giles–Coupland–Coupland 1991: 18). A hallgatóságot tekintetbe vevő dinamikus beszédmód-alakítás mellett Bell elméletének különösen fontos gondolata, hogy a nyelvhasználók szociálisan kiértékelik az egyes csoportok beszédére, illetve az egyes szituációkra jellemző beszédbeli jellegzetességeket, melyek így bizonyos asszociációkkal bírnak, és ezek adják az alapot az egyének stílusválasztása és -váltása számára: a stílus tehát, mint a nyelv „beszélőn belüli" variabilitása, a nyelvhasználat beszélők közti, társadalmi variabilitásán alapul, azt visszhangozza, illetve aknázza ki (Bell 1984: 151). Bell tekintetbe veszi a stílus és a beszéd tárgyának (a témának) és a szituációnak a kapcsolatát is, hangsúlyozza azonban, hogy a téma vagy a szituáció nem önmagában, hanem a címzettel való viszony összefüggésében befolyásolja a stílusvál(asz)tásokat.

Bár ez a modell is elsősorban válaszként, reflexióként fogja fel a stílust, azonban a stílusválasztás iniciatív, kezdeményező mozzanatára is rámutat: a beszélők nem (csak) környezetükre adott válaszként alakítják beszédmódjukat, hanem kezdeményező jelleggel is, az aktuális szituáció újradefiniálásának vagy megváltoztatásának céljából (Bell 1984: 185). Bell elsősorban a stílus- és nyelvhasználat reagáló és adaptív jellegét tartja ugyan meghatározónak, ugyanakkor implicit módon egy kontextusérzékeny, dinamikus értelmezési keretet feltételezve azt is hangsúlyozza, hogy a beszélő és a hallgató közti interakcióban az iniciatív és reflexív stílusválasztás nem különül el élesen, hiszen a kezdeményezések is a hallgatóra való reagálásként történnek (i.m. 184).

E modellt fontos megállapításai ellenére szintén több kritika érte: részben egydimenziós jellege miatt, hiszen elsődlegesen a hallgatósághoz való viszony kifejezésére koncentrál és az alá rendel más, egyéb dimenziókat, mint pl. a téma és a beszédszituáció. További kritikaként fogalmazódik meg az is, miszerint az egyes beszélői csoportokra jellemző stílusokat, nyelvhasználati jellegzetességeket általános ismertnek és „bemérhetőnek" tekinti a beszélők részéről, noha ezek korántsem egyneműek, és egyes nyelvhasználói csoportok között erősen eltérő lehet a megítélésük[11]. Nem tér ki az elmélet arra sem, hogy a beszélő a hallgatóságnak mely jegyeire reagál; valamint problémás a feltételezett beszélői intenciók, szándékok visszakereshetősége is (l. Schilling-Estes 2004, Patrick 2010). Több empirikus kutatás utal arra is, hogy a beszélők a szolidaritás megteremtésére nem feltétlenül a partner beszédmódjához való közvetlen alkalmazkodást használják (Schilling-Estes 2004: 388). A hallgatóságra-tervezés-modell újabb változatai (Bell–Johnson 1997, Bell 2001) már ezeket a megfigyeléseket is tekintetbe veszik.

---

[11] A jelen tanulmány keretei között nincs mód arra, hogy a nyelvhasználati formák csoportos és egyéni megítélésének kérdésére kitérjünk. Ez a szociolingvisztikán belül fontos kérdéskörnek számít, mellyel a nyelvideológia-kutatás könyvtárnyi irodalma a 90-es évek óta egyre behatóbban foglalkozik (lásd például Woolard–Schieffelin. 1994, Woolard 1998; Schieffelin et al. szerk. 1998; Kroskrity 2004).

3. A stílus a társas konstruktivista, interakcionális szociolingvisztikában. Miközben a szociolingvisztika eddig bemutatott, első („variaconialista") szakaszában a kutatók elsősorban a makroszintű és eleve adottnak tekintett társadalmi tényezők (pl. lakóhely, nem, életkor, iskolázottság) és a nyelvi-nyelvhasználati változatosság összefüggéseire koncentráltak, és a stílust elsősorban reaktív jelenségként közelítették meg, az 1980-as évektől kezdve egyre inkább előtérbe került a t á r s a s k o n s t r u k t u v i s t a szemlélet, a társadalmi struktúrák, gyakorlatok és a társas jelentés közös konstruálásának gondolata, valamint annak vizsgálata, hogy a nyelvhasználók hogyan hozzák létre a kontextust, és hogyan teremtik meg, láttatják és jelenítik meg identitásaikat és a társadalmi struktúrákat a nyelvhasználatban, többek között a stílus lehetőségei által. Mindez szorosan kapcsolódik az a k t í v k o n t e x t u a l i z á c i ó koncepciójához, elsősorban Gumperz elméletéhez (Cook-Gumperz–Gumperz 1976, Gumperz 1982), a különféle diskurzuselemző kutatások, különösen a beszélésnéprajz, az interakcionális szociolingvisztika, az etnometodológia és a kritikai diskurzuselemzés előretöréséhez és eredményeihez (l. Hymes 1964, Ervin-Tripp 1976, Gumperz 1982, Sacks–Schegloff–Jefferson 1974, Fairclough 1995) és ezek nyomán a szociolingvisztikában egyre meghatározóbbá váló társas-konstruktivista megközelítésekhez (Goffman 1974, Hymes 1974, Tannen 1993, Eckert 2000), melyek a nyelvet és ezen belül a stílust is a társas valóság létrehozásának eszközeként vizsgálják. Ez a konstruktivista szemlélet a meghatározó a szociolingvisztikai stílusleírások újabb generációjában, melyet a szociolingvisztika „harmadik hullámaként" (Eckert 2010) vagy „interakcionális stilisztikaként" (Selting 2008) is jellemeznek. Itt a nyelvek, nyelvváltozatok és regiszterek helyett a gyakorlat, a kívülről felcímkézett stílusok helyett pedig a stílushasználat („styling") áll az érdeklődés középpontjában, így e gyakorlatokat a taxonomizálás vagy kategóriákba sorolás helyett a társas jelentések, az egyéni identitás és társas viszonyok dinamikus konstruálásának keretében vizsgálják. E „harmadik hullámban" elsősorban Coupland, Eckert és Schilling-Estes munkái és a hozzájuk köthető „beszélő-tervezés" („speaker design") modell kapnak fontos szerepet, továbbá Bucholtz, Hall, Rampton szociális antropológiai orientáltságú, stíluskérdésekhez közvetlenül kapcsolódó vizsgálatai, illetve Tannen (2005, 2007), Cameron (2003) és Schiffrin (1996) művei; és ide köthető számos európai diskurzuselemző vagy szociolingvisztikai munka is, így Selting, Keim, Androutsopoulos, Deppermann, Georgakopoulou, Günther, Kotthoff kutatásai (lásd Auer szerk. 2007, Fix et al. szerk. 2008).

Coupland (1980, 1985, 2001, 2007), Eckert (2000, 2001) és Schilling-Estes (1998, 2004a, b, c) stíluselméleteiben – bár ezek szintén építenek a fent említett beszédalmazkodás-elméletre (Giles et al. 1991), és szorosan kapcsolódnak Bell hallgatóságra-tervezés-modelljéhez is – a legfontosabb jellemző a stílus i n i c i a t í v, kezdeményező felfogása: a stilisztikai variációkat nem válaszként közelítik meg, hanem a beszélői identitás aktív megalkotásának, prezentálásának és újraalkotásának eszközeként (Schilling-Estes 2004: 388). E modellek középpontjában a beszélő alko-

tó tevékenysége, vagyis a stilizálás mint aktív stílusalakítás vagy -használat áll (vö. „stylization", „speaker agency", „performativity"), és objektív, eleve adott struktúrák helyett a társas interakció jelentéslétrehozó dinamizmusa és a beszélő aktív identitás- és világalakítása kerül előtérbe. A stilisztikai választások és az egyes szituációk közti megfelelések egyszerű leírása helyett arra keresik a választ, hogy a beszélők miért alkalmaznak egy adott szituációban bizonyos stilisztikai választásokat; ennek elemzésébe a beszéd ún. „külső" kontextuális tényezői mellett (pl. beszédpartner, téma, helyszín) mind a tágabb, mind a közvetlen beszélői interakciós célokat is bevonják. Ezekben az elméletekben fontos szerepet kapnak az aktív kontextualizáció kapcsán a goffmani „keret", a hymesi „kódolás" (vö. „kulcs", „keying") és a bahtyini „beszélői hangok" vagy „szólam" fogalmai; valamint szorosan kapcsolódnak az intertextualitás és a kódváltás kérdésköréhez is (Schilling-Estes 2004b, Bucholtz 1995, Rampton 1995).

Coupland a stílust a társadalmi identitás és a társas jelentés létrehozásának keretében vizsgálja, többek között egy utazási irodában folyó diskurzusokat (1980) vagy egy diszkzsoké beszédét elemezve (1985); munkáiban nem is elsősorban a stílust magát, hanem a stilizálást („styling", „stylization"), vagyis a társas jelentést hordozó, beszélői aktív „stílushasználatot" vagy „stílusalalakítást" állítja a középpontba (Coupland 2001, 2007). Átfogó munkájában a „stílushasználat" fogalmát „a beszélés kreatív tervezési potenciáljaként" gondolja újra, ahol a jelentés és a társadalmi kontextusok aktív létrehozásának tudatossága a beszélők részéről a változatosság kiaknázásának társas-kognitív erőforrásait jelentik (Coupland 2007: 105).

Eckert, szintén a stílus és a társas identitás kapcsolatát vizsgálva (pl. Eckert–McConnel-Ginnet 1995, Eckert 2000), kutatásaiban azt mutatja be, hogy a társadalmi és egyéni identitás nem objektív tulajdonság, hanem a társas gyakorlatokban, interakcióban létrehozott és fenntartott jelenség. Egyik meghatározó munkája egy középiskola diákjainak nyelvhasználatának elemzésében tárja fel, hogyan kapcsolnak össze a beszélők különféle változókat annak érdekében, hogy jellegzetes elkülönülő beszédmódokat hozzanak létre, prezentálva egyéni és csoportidentitásukat. Rámutat, hogy az egyes eleve adottnak tűnő tényezők (pl. kor, nem) által meghatározottnak tekintett „beszélőközösségek" helyett helyesebb „gyakorlóközösségekről[12]" (Eckert–Wenger 1994 nyomán) beszélni, hiszen a társas struktúrák és viszonyok a beszélők tevékenységeinek gyakorlásában, a társas érintkezés számtalan közös aktusában jönnek létre, alakulnak újra és erősíttetnek vagy változnak meg (l. pl. Bucholtz–Hall 2004: 377)[13]. Hasonló elemzést ad Schilling-Estes is az etnikai identitás nyelvi kidolgozását afro-amerikai diákok beszélgetésében vizsgálva (Schilling-Estes 2004c).

---

[12] A hazai szakirodalom egy részében a gyakorlatközösség fordítás is használatos.

[13] Mára markáns kutatási iránnyá vált a társadalmi nemhez kötődő identitáskonstrukciók diszkurzív megjelenítésének, a stílus és a társadalmi nem kapcsolatának a vizsgálata.

A stílus és az identitás konstruálásának kapcsolata lényeges téma Bucholtz, Hall, valamint Rampton nyelvészeti antropológiai jellegű kutatásaiban is. Bucholtz és Hall (Bucholtz 1995, 2003, 2005, Hall 1997, Bucholtz–Hall 2003, 2005) elsősorban a társadalmi nem, a kulturális és az etnikai identitás létrehozása kapcsán kutatják a nyelv különféle eszközeinek, ezen belül a stílusnak a szerepét a nyelvhasználók önmegjelenítésében és állásfoglalásának diszkurzív kidolgozásában („stance-taking"). Elemzéseikben vizsgálják többek között ázsiai, afrikai vagy latin-amerikai származású amerikai beszélők etnikai identitást alakító gyakorlatait (Bucholtz 1995), a társadalmi nem (gender) prezentálását indiai transzszexuális beszélő beszédében (Hall 1997, Bucholtz–Hall 2005) valamint középiskolás diáklányok csoportidentitást alakító nyelvhasználatát (Bucholtz 2004); ennek során kiemelik az egyes csoport- és egyéni identitások közti átjárásokat és kapcsolatokat is. Bucholtz (2004) elemzésében például bemutatja, hogy két azonos korú, egyaránt laoszi származású amerikai tinédzser lány nyelvhasználatában elsősorban nem az ázsiai-amerikai hátterük vagy a fehér–színes szembeállítás a meghatározó, hanem a kortárs „bandázós" vagy „stréber" csoportokhoz való tartozás nyelvi jelzése és kidolgozása; ennek során a csoportidentitás kifejezésére sajátjuktól idegen (adott esetben afroamerikai) nyelvváltozatokhoz való kapcsolódással, egyfajta „kódkölcsönzéssel" („crossing", l. alább) is élnek. Ezek a kapcsolatok adják Rampton elemzéseinek központi tárgyát, aki angliai és egyesült államokbeli fiatalok és felnőttek beszédében mutatja be a különféle identitások és csoportokra jellemző beszédmódok kereszteződését vagy kölcsönzését, vagyis a „ c r o s s i n g ", tehát a beszélők által a saját csoportjuktól eltérő csoporthoz vagy etnicitáshoz kötődő (gyakran kisebbségi) változatként azonosított nyelvi források használatának jelenségét (Rampton 1995, 2002). Ramptonnak a kódváltás kérdésköréhez is szorosan kapcsolódó elemzései[14] megmutatják, hogy a beszélőétől eltérő etnicitást felidéző nyelv vagy nyelvváltozat használata hogyan válhat az egyén antirasszista reprezentációjának, illetve a beszélők közti antirasszista eljárásmódnak a fontos elemévé; hogyan lehet a kulturális identitás szimbolikus jelzése, mint fehér középosztálybeli fiataloknak a hip-hop stílushoz való kötődését kifejező, afroamerikai nyelvváltozatból kölcsönző nyelvhasználata; vagy hogyan funkcionálhat egyes esetekben akár a diskurzusbeli feszültségenyhítés eszközeként is (Rampton 1995). Hasonló eredményeket mutat Keim (2007) elemzése is Németországban élő török származású diáklányok nyelvhasználata kapcsán, valamint Androutsopoulosnak a

[14] A többnyelvű beszélőközösségeket interakcionális szociolingvisztikai-etnográfiai keretben vizsgáló kutatók a 70-es évek óta folyamatosan rámutatnak a kódváltás és a stílusváltás szoros összefüggésére, a verbális repertoárok összetettségére és az adott elemek használata mögött húzódó mechanizmusokra, valamint a társas jelentések létrehozásában és értelmezésében betöltött szerepükre (pl. Blom–Gumperz 1972, Gal 1979, Gumperz 1982, Myers-Scotton 1983, Auer szerk. 1998).

hip-hop közösségekhez való tartozás nyelvi prezentációját vizsgáló munkája (Androutsopoulos 2007).

A stílus és a verbális interakciók kapcsolatának szociolingvisztikai kiindulású kutatásában fontos helyet foglalnak el Tannen stilisztikai munkái (Tannen 1984, 2005, 2007), aki elsősorban az egyéni stílusra, egy nyelvhasználó beszédmódjának általános jellegzetességeire, illetve egy-egy beszélői csoport jellemző stílusára koncentrál (stíluson a beszéd általános módját értve), szintén a beszélők közti jelentéslétrehozást vizsgálva. Tannen diskurzuselemző hátterű stíluskutatásaiban központi szerepe van az interkulturális és interetnikus kommunikáció jelenségeinek (megközelítésében az azonos nyelvet beszélő, látszólag egy kultúrához tartozó nyelvhasználók között is folyhat interkulturális kommunikáció), valamint a stílusnak (nyelvi jegyek jellegzetes együtt-előfordulásainak) a diskurzusbeli jelentéslétrehozást befolyásoló stratégiaként való alkalmazása. Munkái közül a legismertebbek egy hálaadás-napi vacsora résztvevői beszédstílusainak (Tannen 1984, 2005), valamint a férfi és női beszédstílus különbségeinek elemzése, de foglalkozik a gyermek–szülő és anya–lány diskurzusok jellemző stratégiáival is. Tannen a diskurzusstratégiák vizsgálatában elsősorban Gumperz (1982) már említett kontextualizáció-elméletére és Robin Lakoff (1973, 1978) pragmatikaelméletére támaszkodik, kiemelve, hogy az emberi kommunikációban az információ hatékony átadását irányító elvek mellett fontos szerepet kapnak a társas viszonyokra vonatkozó elvek vagy elvárások is. Tannen ezeket elsősorban Lakoff elmélete nyomán tárgyalja, a távolságtartás („distance"), a tiszteletadás („deference") és a barátságosság („camaraderie") elveit különböztetve meg, kapcsolódva Leech (1991), illetve Brown és Levinson (1987) közismert munkáihoz is. Tannen stílusvizsgálataiban fontos szerepe van a nyelv információs és interakcionális funkciói közötti különbségtételnek (Brown–Yule 1983 nyomán): ennek kapcsán a stílusnak azzal való összefüggéseit járja körül, hogy a beszédpartnerek figyelme és szöveglétrehozása középpontjában elsősorban a propozicionális információközlés, azaz a tárgyalt téma áll-e, vagy pedig a tárgyalt témával és egymással való viszonyuk is előtérbe – és nyelvileg kidolgozásra – kerül. Mindez a beszélők által választott stratégia függvénye, amelyben központi jelentősége van a személyes bevonódás („involvement") aspektusának. Tannen stíluselemzéseiben tehát nagy szerepet kap a „bevonódás" jelensége is (kapcsolódva Gumperz 1982 és Chafe 1982 involvement-fogalmához), mely kiterjed a beszélő interakcionális részvételére, a partner interakcionális bevonására, illetve az érzelmi érintettségre is; elemzéseiben például kiemeli a „nagyfokú bevonódás" és „alacsony bevonódás" („high involvement/low involvement") stilisztikai jelentőségét (Tannen 1984, 2005).

Az itt bemutatott megközelítéseket összegezve, szociolingvisztikai szempontból a stílus változásai különféle tényezők függvényében az alábbi kontinuumok mentén tűnnek elrendezhetőnek (16.1. ábra):

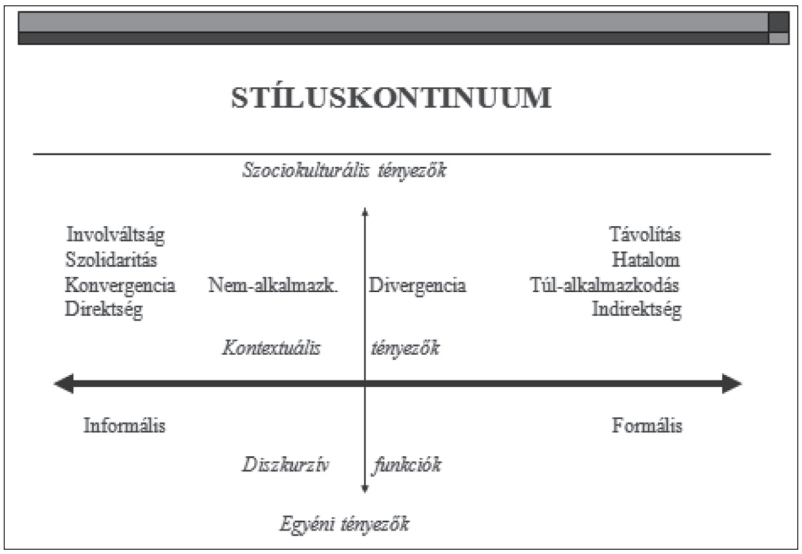

16.1. ábra
A stílusváltozások fő tényezőinek összesítő szociolingvisztikai modellje[15]

A fenti áttekintésből kitűnik, hogy a stílus szociolingvisztikai vizsgálatai, s ezen belül a „harmadik hullámba" sorolható konstruktivista, interakcionális kutatások lényeges meglátásokat fogalmaznak meg elsősorban a beszélt nyelvi interakciókban megfigyelhető stílus(ok) és stílushasználat kapcsán, és a stílus általános kutatását is gazdagítják, többek között a konverzációs viselkedés stilisztikai relevanciájára is rámutatva (l. alább).

A következőkben a fenti, konstruktivista szociolingvisztikai megközelítésre és kutatásokra támaszkodva néhány magyar diskurzusrészlet interakcionális stilisztikai elemzését mutatjuk be, bevonva ebbe társalgási jelenségeket is; ennek során arra keressük a választ, hogy a vizsgált társalgásokban az egyes beszélők szövegében megfigyelhető stílusvariációk hogyan függnek össze a társas jelentés konstruálásának lehetőségeivel, elsősorban a kontextus, az identitás és a résztvevők közti társas viszonyok dinamikus alakításával.

4. A stílus és a társas jelentések a társalgásban: a jelen elemzés tárgya, módszertana és célja. Az alábbi elemzés a BUSZI-2 korpuszán alapszik, és 14 interjú részletes vizsgálatának eredményeit foglalja össze[16]: ennek során elsősorban az interjúkban

[15] Forrás: Bartha és Hámori 2009.

[16] A részletesen feldolgozott interjúk: B7102, B7103, B7104, B7105, B7106, B7108, B7125; B7302, B7303, B7307, B7314, B7330, B7401, B7511; ez 7 középiskolai tanár, 5 bolti eladó, 1

megfigyelhető stílus(ok) és stílusváltozások (mint „társalgási" vagy „társalgásbeli stílus") jellemzőire fókuszál, a társas jelentéslétrehozás keretében közelítve meg ezeket. A BUSZI (Budapesti Szociolingvisztikai Interjú) a Kontra Miklós által irányított projektum keretében a labovi szociolingvisztikai interjú nyomán épített, első szisztematikusan gyűjtött magyar nyelvű beszédkorpusz (l. http://www.nytud.hu/buszi/ [2021-03-01], Váradi 2003, Kontra–Borbély 2010), melyben az adatok felvétele 1987–89 között történt, majd részletes, kiterjedt annotálás következett; ez a korpusz nemcsak szociolingvisztikai elemzésre nyújt lehetőséget (mint a 2008-as és 2009-es BUSZI-szimpoziumok mutatták), hanem több, előre meghatározott témakör érintésével[17] stilisztikai szempontból is egyedülálló anyagot kínál a beszélt nyelvi stílusvariabilitás számos kérdésének vizsgálatához. Az interjúkon belül a stílusváltások vizsgálata céljából kiemelt szerepet kapott három tematikus rész elemzése: az önéletrajzi (BIO), a halálveszedelemről szóló (HAL) és az etnikai kérdéseket érintő etnikum (ETN) és CMÖ (cigánymentes övezet) moduloké[18]. Az interjúk első elemzése alapján nyilvánvalóvá vált számunkra, hogy a halálveszedelem-modul az esetek kisebb számában tartalmazott mérhető stilisztikai változást, és elsősorban egy beszédműfaj megidézéséhez (narratíva) kapcsolódott; ezzel szemben ezt a szerepet az ETN (etnikum), illetve a CMÖ (cigánymentes övezet) modul sokkal inkább betöltötte, a stílusváltás számos jelenségét mutatva (l. alább). Ez magyarázza, hogy az itt bemutatott példák egy része ebből a két modulból származik.

---

gyári munkás és 1 szakmunkástanuló részvételével folytatott, összesen mintegy 16 órányi beszélgetés. Az interjúk átírását, kódolását és ellenőrzését Bartha Csilla és Borbély Anna végezte.

[17] Labov a szociolingvisztikai interjúk társalgási részét úgy építette fel, hogy a témák a formálisaktól az informálisak felé tartva – az interjú idején belül is – kövessék a vizsgált személyek figyelmének változását (lanyhulását). A társalgás adott pontján pedig munkatársaival olyan kérdéseket is feltett adatközlőinek – például félelemmel, halálveszedelemmel kapcsolatban –, amelyek heves érzelmeket, izgatottságot váltottak ki, ily módon a legkevésbé formális nyelvhasználat is mérhetővé vált. A különböző típusú tesztek (szólisták, szövegek felolvasása stb.) megoldása pedig még nagyobb, de feladatonként eltérő odafigyelést igényeltek a beszélők részéről. Ennek alapján az egyes kontextusok függvényében a beszéd formalitásfokának különböző szintjeit lehetett meghatározni, amelyek a gondos beszédtől az informális, oldott beszédig kontextuális stílusokba rendeződve – kontinuumot alkotnak. A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú irányított beszélgetései ugyanezekre a módszertani meggondolásokra épülnek.

[18] Az etnikai kisebbségekre vonatkozóan a terepmunkás által feltett kérdés például a következőképpen hangzott a vizsgálatban: „*Nagyon sokan úgy tartják, hogy a cigányoknak túl jó dolga van Magyarországon. Igazuk van? Ha ön segédmunkást akarna alkalmazni, s két azonos iskolát elvégzett jelentkező közül az egyik cigány lenne, a másik sváb, melyiket venné fel?*" (vö. Váradi 2003: 350, a jelen kötetben 96.)

A szociolingvisztikai interjúk irányított beszélgetései (l. Labov 1984) ugyan nem tekinthetők prototipikus spontán beszélgetésnek, de a társalgás egy jellegzetes típusához sorolhatók, így műfaji sajátosságaik ellenére is alkalmasak a társas jelentések és a stílus összefüggéseinek társalgásbeli, interakcionális vizsgálatára is. A „társalgási stílus" fogalma itt – a fent bemutatott interakcionális stílusmegközelítésekkel összhangban – nem egy általános és homogén stíluskategóriát jelöl, hanem egy olyan dinamikus jelenséget, amely a mindennapi társalgások keretei között működve, különféle tényezőktől függően nyelvhasználónként, szituációnként és egy-egy beszélő beszédében egyetlen diskurzuson belül is variabilitást mutat. Vizsgálata során elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a stílus és annak megváltozása hogyan függ össze a kontextus dinamikus alakításával és a diskurzusbeli társas jelentések képzésével, így például kapcsolódik-e a beszélő arcmunkájához, identitásalakításához, a résztvevők közti viszonyok formálódásához, és ha igen, ez milyen nyelvi jelenségekben nyilvánul meg.

Elemzésünkben a stílusnak az interakcionális stílusvizsgálatokban jellemző, tág értelmezéséből indultunk ki, stíluson a nyelvhasználati módot értve, mely a társas jelentés létrehozásában szerepet kap[19] (l. Coupland 2007, Eckert–Rickford 2004: 1, Selting 2008: 1039); ez a nyelv különböző lehetőségei közti viszonyításhoz és alternativitáshoz kapcsolódik (vö. Verschueren 1999), és a nyelvhasználat minden „szintjén" vagy tartományában megjelenik[20]. Ennek megfelelően a hagyományos stíluselemzésekben szokásos nyelvi szintek (fonológiai, lexikai, morfoszintaktikai) mellett vizsgálatunk kiterjedt a társalgás (konverzáció) megvalósulásához kapcsolódó sajátos, ún. konverzációs vagy „diskurzus"-jelenségekre is (pl. szünetek, fordulók, együttbeszélés, beszédmennyiség, beszédtempó, diskurzusjelölők), tekintettel arra, hogy ezeknek a jelenségeknek is stilisztikai relevanciát ad a rájuk is jellem-

[19] "'Style' refers to a way of doing something. (….) is an assemblage of design choices. (…) Part of our social competence is being able to understand these indexical links – how the style marks out or indexices a social difference – and to read their meanings" (Coupland 2007a: 1). "Styling is the activation of social meaning" (Coupland 2007a: 2); "Cultural values and norms, social power and status, intimacy and distance are all social meanings" (Coupland 2007a: 18). "Styling is part of the construction and deployment of a speaker's and other's social identitites" (Coupland 2007b). "A dynamic presentation of the self" (Eckert 2004: 4), „linguistic practice with which speaker makes social meaning" (Eckert–Rickford 2004: 1).

[20] A különféle stíluselemzésekben ezek szerepe nem egységes: némely modell fonológiai jellegzetességekre koncentrál (pl. Labov 1972, 1984, Coupland 1980, 1985, Schilling-Estes 2004c), más megközelítések morfoszintaktikai és lexikai jelenségekre is kiterjednek (Finegan 2007, Eckert 2000, Androutsopoulos 2007). Egyesek pedig tekintetbe vesznek „diskurzusszintű", vagyis interakcionális v. konverzációs jelenségeket is (pl. fordulóelosztás, szünetek, közbevágások, fordulóhossz, háttércsatorna-jelzések, Tannen 2005, 2007, Selting 2008, Schwitalla 2008).

ző nyelvi variabilitás és a hozzájuk kapcsolódó társas elvárások, normák és minták rendszere, melyekben ezek is társas jelentést nyernek. Elemzésünk során az is kitűnt, miszerint a nyelvhasználat ezen jelenségei nem különíthetők el a nyelvnek a stilisztikai elemzésekben hagyományosan vizsgált „szintjeitől" vagy jelenségeitől, így például a mondatszerkezettől vagy a lexikai elemektől (ahogy a szövegek jelentése kapcsán sem választható szét a „tartalom" és a megformálás), hanem a jelentésképzésben együttesen vesznek részt. Elemzésünk módszere alapvetően kvalitatív és interpretatív jellegű volt (vö. Coupland 2007: 27), ugyanakkor kiindulásként – a labovi stílus- és stílusváltás-elmélethez módszertanilag kapcsolódva – kvantitatív módszereket is alkalmaztunk.

Labov (2001) szerint a stílusváltás az egyik nyitja a nyelvi változás központi kérdésének, a nemzedékek közötti nyelvátadás, majd pedig a posztvernakuláris újraszerveződés mikéntjének, és ehhez a beszélőn belüli (intra-speaker), illetve a beszélők közötti (inter-speaker) variációk működésének rendszerszerű feltárására van szükség. A jelen elemzés célja ezzel szemben csak néhány fő jellegzetesség kiemelése a szociolingvisztikai társas konstruktivista stílusfelfogás lehetőségeinek felvillantásával, így a választott társalgásokban megjelenő főbb stílustípusok jellemzése és a társas jelentésképzéssel, egyéni társas célokkal vagy lokális társas és identitáskonstruáló stratégiákkal való fontosabb lehetséges összefüggéseik bemutatása.

5. A „társalgási stílus": egységesség és variancia. A klasszikus labovi szociolingvisztikai interjúk irányított beszélgetései több tematikus modulból állnak, melyek az összemérhetőség érdekében hasonló sorrendben követik egymást egy-egy modulhálót alkotva: legtöbbjük egy önéletrajzi szakasszal indul, majd később egyéb, egyre informálisabb témákra kerül sor (részletesen Labov 1984). Elemzéseink alapján a beszélgetések első, induló szakaszában megfigyelhető volt valamilyen stílus kialakítása, amely ezután az adott interjú további részében is többnyire – de nem kizárólag, l. alább – érvényesült (és amelyhez képest a stílusváltások is értelmezhetők voltak). Ezt egyfajta „kiinduló stílusnak" tekintettük: általa a beszélők alapvetően meghatározták a közös kontextus kereteit, definiálták viszonyaikat, valamint pozicionálták és legfontosabb vonásaikban megjelenítették önmagukat. A diskurzusbeli, nyelvi önmegjelenítés a stilisztikai választások mellett gyakran összefonódott az egyén explicit verbális önjellemzésével, pl. bemutatkozásával, narratíváival is (a tartalom és a nyelvhasználat módja tehát nem különült el élesen egymástól). A kontextus és a beszélők közti viszonyok közös definiálása a vizsgált interjúkban elsősorban a formalitás mértékének, a résztvevők közti közelségnek és a beszélői identitásoknak és pozícióknak nyelvi kifejezésében, illetve beállításában nyilvánult meg. Ez stilisztikailag elsősorban a megszólítási módokban valósult meg – az önözés, magázás, tetszikezés vagy tegezés használatában, valamint a megnevezések választásában (vö. Domonkosi 2002) –, de érvényesült más jelenségekben is, így a morfoszintaktikai, lexikai és fonológiai választásokban (az udvariasság, választékosság, illetve a beszéd-

produkcióbeli „gondosság" dimenzióival szorosan összekapcsolódva), a beszédaktusok megformálásában, továbbá a konverzációs jelenségek terén (pl. szünethossz, közbevágások száma). Az (1)–(7) interjúrészletek példái mutatják a kontextus, vagyis az identitások, helyzet és viszonyok kiinduló konstruálását a stílus által[21]:

(1) A: *Kovács Jánosné vagyok.*
T: **Igen**.
A: **A* ö huszonhetes számú Nagy József ▪ Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet műszaki tanára*[22].
T: *Igen*. (B7103)

(2) T: *Tehát ö ▪ hogyan szólíthatom?*
A: *Marika.* (B7330)

(3) T: *Tanár úr, köszönöm a türelmét.* (B7113)

(4) A: *Ja, hogyha meg*kér*=*
T: **Mert*…*
A: *=hetném, akkor ne magázzon, mert ▪ *nem szeretem**.
T: *[nevet]*. ▪ [nevetve] *Mer<t>? ▪ Na jó. ▪ Ezt úgyis meg akartam kérdezni, igen, hogy hogyan szólítsam. ▪ Mert ▪ eeez úgy gond szokott lenni. ▪ Jó, ▪ rendbe<n> van. És akkor ▪ öööö hogy szólítanak, hogy szereted, ha szó*lítanak*?*
A: **Tamásnak**.
T: *Tamás. Szóval nem Tomi, meg meg egyéb, hanem ▪ Tamás. ▪ Jó.* (B7511)

(5) T: *és ▪ akkor rögtön az<t> kérdezném meg, hogy ▪ hogy szólítsam?*
A: *Zoli.*
T: *Zoli. ▪ Rendbe<n> van.*
A: *(Jó lesz).*
T: *Magázzam, ▪ tegezzem *Z*…?*
A: **Tegezni* nyugodtan lehet.* (B7515)

---

[21] Jelmagyarázat: T: terepmunkás, A: adatközlő; ▪ szünet; *Tegezni* átfedő beszéd; *Z* érthetetlen szövegrész; <n> hangzókiesés; *[ajtó csukódik]* a lejegyző megjegyzése; öööö hezitáció; aaalma hangzónyújtásos hezitáció; = közbevágás után folytatódó beszéd. Az átírási elvekhez lásd még Reményi (1989) és Váradi (2003), mindkettő a jelen kötetben is.

[22] Az adatközlő anonimitásának megőrzése érdekében a részletben az eredeti neveket megváltoztattuk.

(6) T: *Most az lenne az első kérésem, kedves tanárnő, hogy legyen o<ly>an kedves, ▪ ezeken a cédulákon ▪ található mondatot ▪ úgy fölo<:><l>vasni, ▪ hogy ezt a sárgáva<l> áthúzott szót ▪ beilleszti a mondatba. ▪ Jó?* (B7103)

(7) T: *Jó. ▪ Akkor ezt csíptesse oda* (B7512)

A fenti példák nemcsak az egyes választások közti különbségeket mutatják, valamint azokat a tartományokat, ahol ezek legdominánsabban megvalósulnak (névhasználat, megszólítási mód, beszédaktus-megformálás, lexikon), hanem e választások iniciatív jellegét is: vagyis azt, hogy a résztvevők nyelvhasználatukkal nem automatikusan reagáltak a szituáció eleve adott tényezőire (pl. életkor, foglalkozás, ismertség, helyzet), hanem ezeket tekintetbe véve, de aktívan és kezdeményező jelleggel alakították stílusukat, azon keresztül viszonyaikat és a kontextust. Emellett több példában (2, 4, 5) megfigyelhető volt a beszélők közti együttműködés és dinamikus egyezkedés is a kontextus közös létrehozásában (itt ez a a megszólításmódra vagy a tegezés/magázásra vonatkozó egyezkedéssel történt, melyek eltérő szerepviszonyokat teremtenek).

Az így konstruált viszonyok az egyes beszélgetéseken belül, hasonlóan a kontextus egészéhez, részben változatlanok maradtak, részben átalakultak, illetve folyamatosan újradefiniálódtak: bizonyos esetekben ez feltűnő stílusváltásban manifesztálódott (l. alább), más esetekben kisebb és nehezen megragadható változások voltak megfigyelhetők; ezek jellemzését nehezíti, hogy a stílus nem mindig körülhatárolható szakaszokban, illetve nem feltétlenül egységesen változott. Az interjúkban emellett a viszonyok egyszerűen az idő előrehaladásával is módosulhattak, többnyire megfigyelhető volt a familiaritás fokozatos növekedése és az önellenőrzés csökkenése (vö. Gósy 2003). Az alábbiakban csak a stílus jelentősebb és hosszabb szövegrészre (több mondatra) kiterjedő változásaival foglalkozunk.

6. A stílusváltozások sokfélesége. A stílus jelentősebb megváltozása általában bizonyos témákhoz kapcsolódóan volt megfigyelhető, és a legjelentősebb változások a legnagyobb érintettséget kiváltó témák kapcsán mutatkoztak: ezek többnyire a halálveszély, a kisebbségekre (cigányokra) vonatkozó, olykor pedig magánéleti események témakörébe tartoztak. A változások többnyire egyszerre jelentek meg a nyelvhasználat számos tartományában (fonológiai, lexikai, morfoszintaktikai és diskurzusjelenségekben), jellegzetes együttállásokat mutatva. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy e váltások nem mindig egyforma módon és irányban következtek be, sőt több jellegzetes jelenség együttállásával több típust rajzoltak ki. Ez alapján az fogalmazható meg, hogy nem egyszerűen egy adott téma határozta meg a stílust vagy annak változását, hanem a beszélőknek a témával kapcsolatos diszkurzív-interakcionális stratégiája. (A labovi modell alapgondolatával ellentétben a változások sokszor nem voltak összekapcsolhatók a beszédre fordított figyelem csökkenésével,

sőt olykor inkább a beszélői gondosság növekedésére utaltak, és az egyes variációk nem vagy nemcsak a formalitás mértékében különböztek).

Elemzésünkben először kvantitatív módon vizsgáltunk meg különféle (fonológiai, konverzációs, morfoszintaktikai, lexikai és pragmatikai) jelenségeket 14 beszélgetés megegyező hosszúságú részleteiben, melyek három különböző tematikus modulhoz tartoztak (az interjúeleji önéletrajzhoz (BIO), a cigánykérdéssel foglalkozó modulhoz (ETN) és a halálveszély (HAL)-témához). A fonológiai változások terén vizsgáltuk az egyes beszélők beszédében realizálódó *t*- és *l*-kiesés változásait. Az eredmények azt mutatták, hogy az önéletrajzi diskurzusrészekhez (BIO) képest a cigánykérdéssel (ETN) és a halálveszéllyel (HAL) kapcsolatos beszélgetésrészekben a *t*-kiesés gyakorisága jelentősen nőtt (a BIO modulban 86,5, az ETN modulban 68,25, a HAL modulban 60 szavanként fordult elő).

Hasonló tendenciát mutatott az *l*-kiesés is: az etnikai témáknál az *l*-kiesés gyakorisága az önéletrajzi modulhoz képest szintén nőtt, majdnem a duplájára. (*l*-kiesés: a BIO modulban 69,7, az ETN modulban 43,1 és a HAL modulban 67,0 szavanként). A halálveszély-téma kapcsán az összesített adatokban nem jelentkezett eltérés, valójában azonban számos beszélő esetében jelentős változásokat találtunk, csak ellentétes módon: némelyeknél növekedett, másoknál csökkent az *l*-kiesések száma[23].

A konverzációs jelenségek, így például a fordulók hossza, a háttércsatorna-jelzések gyakorisága, a beszélői aktivitás és a diskurzusjelölők terén is megfigyelhetők voltak változások. A fordulók hossza lényegesen megnőtt az etnikai és halálveszéllyel kapcsolatos témák kapcsán a társalgás más szakaszaihoz képest, ugyanakkor néhány beszélőnél ezzel ellentétes irányú változásokat találtunk, náluk a fordulók hosszának csökkenését lehetett megfigyelni (fordulóhossz: a BIO modulban átlagosan 16, az ETN modulban 21, a HAL modulban 25 szó/forduló jelent meg).

A háttércsatorna-jelzések szintén jelentős változást mutattak: az önéletrajzi szakaszoknál lényegesen gyakoribbak voltak a cigánykérdés és a halálveszély tárgyalása során. A kvantitatív vizsgálatunkban mért jelenségek (nevetés, sóhaj[24]) gyakorisága szinte duplájára, ill. háromszorosára nőtt az elemzett társalgásrészekben (háttércsatorna-jelzések: BIO modulban 350, ETN modulban 194, HALÁL modulban 121 szavanként). Ezt is a társalgási stílus részének tekintjük, mert, bár a háttércsator-

[23] Az eltérések a foglalkozási csoportokkal is bizonyos fokú korrelációt mutattak: például a tanároknál az *l*-kiesés eleve ritkább volt, mint az eladóknál, és a halálveszedelem-téma kapcsán a gyakorisága inkább csökkent, míg az eladók, munkások között, ellenkezőleg, e téma kapcsán inkább az *l*-kiesés gyakoribbá válása volt jellemző. *l*-kiesés tanároknál: a BIO modulban 78,4 és a HAL modulban 82,8 szavanként. Eladók, munkások beszédében: a BIO modulban 61,1, HAL modulban 51,2 szavanként.

[24] Háttércsatorna-jelzésként itt csak a nonverbális jelzéseket (nevetés, sóhajt, nyögés, hümmögés stb.) vizsgáltuk; ide sorolhatók a minimális válasz és a támogató együttbeszélés egyes esetei is, ezekre azonban itt nem tértünk ki, mivel ezek jellemzően nem a vizsgált beszélők, hanem a terepmunkás beszédében jelentek meg.

na-jelzések legtöbbje szűkebb értelemben véve nem nyelvi, hanem szupraszegmentális jellegű, de mint „kontextualizációs utasítások" (Gumperz 1982, Tátrai 2004) fontos szerepet kapnak a nyelvi jelenségek feldolgozásában, így elválaszthatatlanok a nyelvi jelentésképzéstől.

A diskurzusjelölők száma hasonló, gyakoribbá váló tendenciát mutatott, jelezve a beszélőknek a diskurzussal vagy beszédpartnerükkel kapcsolatos viszonyának vagy metapragmatikai munkájának megváltozását. (Diskurzusjelölők: a BIO modulban 39,0, ETN modulban 24,6, HAL modulban 32,9 szavanként).

A kvantitatív elemzések tehát azt mutatták, hogy egyes témák kapcsán valóban jelentős stílusváltozások mutatkoztak az interjúkban a nyelvhasználat egyszerre több szintjén is, de ennek a részleteibe nem adtak kellő betekintést. Ezután kvalitatív elemzéseket végeztünk, amelyek a változások részletesebb és árnyaltabb vizsgálatát tették lehetővé. Ezek alátámasztották a stílusváltozások megjelenését, azt is feltárva, hogy a változásokon belül több típus is megfigyelhető volt: nem egységes módon és azonos irányban jelentkeztek, hanem különböző jellegzetes elrendezésekben.

A diskurzusjelölők számbeli változásainál jóval jelentősebbek voltak például ezek körében a funkcionális jellegű változások, vagyis az, hogy egy adott szövegrészben milyen szerepű diskurzusjelölők váltak gyakoribbá. Miközben a biográfiai részekben a diskurzus továbbvitelét segítő, kommunikációszervező diskurzusjelölők uralkodtak (elsősorban az ilyen funkciójú *hát* és *tehát*, vö. Schirm 2008, Dér 2009), addig az etnikai és halálveszély-kérdéseket tárgyaló részben pragmatikai-interakciós funkciójú diskurzusjelölők voltak többségben (*szóval, úgyhogy, namost, azért, mondjuk*). Ezekhez különféle további funkciók kapcsolódhattak: többnyire a beszélő attitűdjének jelzése, egyes esetekben bizonytalanság (pl. *szóval)*, máskor nyomatékosítás és hangsúlyozás kifejezése, olykor pedig a beszédpartner bevonását, egyetértését célozták meg (pl. *ugye*).

A vizsgált szövegrészekben a morfoszintaktikai megformálás (elsősorban a mondatszerkezet változásaiban) és a lexikon terén is megfigyelhetőek voltak változások, melyek szintén többféle elrendezést mutattak. A szókincset illetően egyes esetekben a választékosság növekedése (*megközelítőleg, közvilágítás, szívaritmiám, elvesztette az eszméletét*), más esetekben a választékosság csökkenése (*ilyen hülyeséget*, *mániám a zaj*) volt jellemző; egyes esetekben szlenges elemek is megjelentek (*csóró, tök hülyeség, rosseb*); olykor pedig adott foglalkozáshoz kapcsolódó regiszterek elemei is felbukkantak (*leblokkolok, műszakba vagyunk*). Számos esetben indulatszók, illetve más, erős emocionális töltésű szavak is alakították meg egy beszédrész stílusát (pl. *jaj, borzasztó, legborzasztóbb, iszonyú*).

A szintaktikai jelenségek vonatkozásában ugyancsak jelentős eltéréseket találtunk az egyes társalgásrészek között. Jellemző volt a mondatszerkezet megváltozása, a mondatfajták változása és új beszédaktusok megjelenése (többnyire a kérdések és a felkiáltások számának növekedése); egyes esetekben gyakoribb lett a beszédpartner megszólítása; olykor megváltozott a nézőpont-szerkezet és a szubjektivizáció

mértéke. Itt is eltérő, sőt ellentétes jellegű változásokat találtunk: egyes esetekben a mondatszerkezet oly módon változott, hogy töredezett, félbehagyott szerkezetek jelentek meg, illetőleg váltak dominánssá (pl. B7125 ETN, B7102 NYE), több rossz kezdés, önkorrekció volt megfigyelhető; más esetekben éppen ellenkezőleg, a beszélő produkciója – foglalkozási háttértől függetlenül – a grammatikai szervezettség és tervezettség magasabb fokát mutatta, hosszabb, összetettebb, jól formált megnyilatkozások voltak jellemzők (B7102 HAL, B7314 HAL, B7403 HAL).

Összegezve elmondható, hogy a társalgás bizonyos részeiben valóban változott – sok esetben lényegesen – a beszélők stílusa, ezek a változások azonban nem voltak egységes irányúak és jellegűek, ugyanakkor jellemző együttállásokat mutattak, s ezek alapján fő típusok is kirajzolódtak. Az egyes nyelvi tartományokban megvalósuló nyelvi megoldások és ezek jellemző együttállásai alapján a vizsgált beszélgetésekben több fő típus vagy alapvető stílusváltozat volt megfigyelhető; ezek – mint alább bemutatjuk – többnyire jellegzetes társas és/vagy önmegjelenítési stratégiákhoz kapcsolódtak.

7. Stílus és stílusváltás a társalgásban: társas stratégiák. A stílus jelentős és több nyelvi tartományra kiterjedő megváltozása többnyire jellegzetes mintázatot alkotott, amelyek bizonyos társas viselkedési stratégiákkal is összefüggésbe hozhatók; a nyelvhasználat módja ezeket valósította meg vagy jelezte nyelvileg. Az alábbiakban áttekintjük ezeknek a stílusváltozatoknak és -stratégiáknak a fő típusait.

7.1. Stílus és stratégia: BIZONYTALAN és TÁVOLODÓ. A beszélői stílus egyik legjellegzetesebb változata a határozatlanság, bizonytalanság és távolítás nyelvi megjelenítéséhez kapcsolódott, mely elsősorban az etnikai témák (cigánykérdés, cigánymentes övezet) érintése kapcsán jelent meg. Ez a határozatlanság, bizonytalanság, távolságteremtés a nyelv számos tartományában megvalósult. Szintaktikai szempontból nézve nőtt a félbehagyott mondatok, a rosszul szerkesztett vagy nehezen értelmezhető szerkezetek száma, amelyek a beszélő bizonytalanságának ikonikus megjelenítése mellett az értelmezés nyitvahagyását hozzák magukkal. Számos szemantikai és pragmatikai enyhítő jelent meg, pl.: *szerintem, érzésem szerint, talán*. Jellemző volt a diskurzusba való involválódás (részvétel) csökkenése: a társalgási aktivitás gyengült, a beszédtempó lassult, a beszélő szövege jóval több lehetséges fordulóváltási pontot tartalmazott, mint más diskurzusrészek. Jellemző volt továbbá itt a diskurzusjelölők számának emelkedése (pl. *szóval,* hezitációs funkciójú *hát*), a háttércsatorna-jelzések (elsősorban sóhaj) gyakoribbá válása, valamint a szünetek és a hezitációk mennyiségének növekedése is.

Ezek a jelenségek sok esetben társas jelentésekre tettek szert: nemcsak egy adott vélemény bizonytalanságát, hanem a beszélői állásfoglalás („stance-taking") határozatlanságát is jelezték, a beszélő arcának/homlokzatának védelmét, valamint a be-

szélő interakcióbeli visszahúzódását kidolgozva. Erre látunk példát az alábbiakban (l. (8) példa):

(8) A: [*sóhajt*] *…Hhhát nem tudok pontosan válaszolni erre, … mert nemmm ismerem alaposan, tehát tisztán nem ismerem a ö cigányoknak a helyzetét. … Öööö éééérzésem szerint nagyon sok támogatást kapnak. … De azt talán nem mondanám, hogy túl jó dolguk van. Sz<óv>al…* (B7106 ETN)

A beszélő arcának stílus által történő védelme olykor az identitás explicit bemutatásával (és védelmével) is együtt járt, mint a (9a) és (9b) részletben látni:

(9)(a) *Hát öööö nem vagyok soviniszta [= rasszista], de ▪ de mégis soviniszta vagyok.* (B7303 ETN)
(b) én *nem tudom, nem vagyok fajgyű<l>ö<l>ő, […] de…* (B7313 ETN)

Egyes esetekben a társalgási aktivitás hirtelen (és olykor normasértő mértékű) csökkenését figyelhettük meg, amiben az interakció szimbolikus terében való hátralépés, a beszélő arcának védelme, sőt pillanatnyi teljes elrejtése manifesztálódott. Erre mutat példát a (10) részlet:

(10) *Válaszolnék, deee inkább nem válaszolok. Nem válaszolok.* (B7403 ETN)

Más esetben (l. pl. (11) részlet) a beszélő visszavonulása és álláspontjának elfedése nem járt együtt az arc teljes elrejtésével, a csoportidentitás jelzésére történt egy implicit, de egyértelmű utalás:

(11) *Hát hadd ne beszéljek erről, mer azt szokták mondani, hogy… Hitler félmunkát végzett. … (Úgyhogy) ennyi a véleményem.* (B7303 CMÖ)

Összegezve elmondható, hogy ez a stílusváltozat elsősorban a társas szempontból kínosnak számító (és így lehetséges arcfenyegetést jelentő) kérdések (etnikumok, cigányok, cigánymentes övezet) kapcsán jelent meg, de nem önmagában a témához vagy a beszélő arra vonatkozó ismereteinek hiányához köthető, hanem a beszélőnek a témát illetően mutatni kívánt önképéhez és az azzal kapcsolatos arcvédő stratégiákhoz, valamint a beszédpartnerrel kialakítandó viszonyhoz. Ezekben az esetekben a stílus többnyire a beszélői állásfoglalás határozatlanságát, a csoportidentitás elkendőzését vagy legalábbis háttérbe helyezését jelezte, illetve a beszédpartner irányában egy elfogadhatónak tartott arc megjelenítéséhez kapcsolódott, ami egyes esetekben explicit metadiszkurzív elemekkel is összefonódott.

7.2. Stílus és stratégia: HATÁROZOTT és INVOLVÁLÓDÓ. A fenti mellett egy másik stílusváltozat is gyakran körvonalazódott a beszélgetésekben, mely az előzővel ellentétben a határozottság és a beszélői részvétel fokozódásához kapcsolódott. Míg az előzőkben a megnyilatkozásokra inkább szemantikai nyitottság, különféle pragmatikai enyhítések és a diskurzusbeli aktivitás és részvétel csökkenése voltak jellemzők, ezekben az esetekben a határozottság, nyomatékosság, pragmatikai erősítés és az interakcionális részvétel, aktivitás fokozódása dominált.

A nyelvi megvalósulást vizsgálva itt is nagy szerepet kaptak a szupraszegmentális és konverzációs jelenségek: a beszélő fordulóinak hossza nőtt, a beszédtempó gyorsulása mellett olykor a hangerő is fokozódott, nőtt az átfedő beszédrészek száma és terjedelme. Emellett számos jellegzetes lexikai, pragmatikai és retorikai eszköz jelent meg: elsősorban a túlzás, az ismétlés, halmozás és fokozás jelenségei (pl. *Hát akarok. Igen. Én akarok.* vagy: *óriási kedvezményeket, ilyet egy magyar ember az életbe<n> nem fog kapni ilyen kedvezményeket*), a beszélő beszédaktusainak explicit metanyelvi megnevezései (*itt hangsúlyozom, megmondom magának*), sőt indulatszók, káromkodások is feltűnnek (*a rohadt életbe, rosseb*). Mindezek a határozottság, nyomatékosság kifejezéséhez és pragmatikai erősítésekhez kapcsolódtak: nemcsak a beszélő állításait nyomatékosíthatták, hanem diszkurzusbeli arcának és állásfoglalásának markáns kidolgozását végezték. Ezt látjuk például a (12) részletben.:

(12) *A: na, ▪ enne= ▪ azér<t> van, mer<t> a kormány tú<l>ságosan elragadta a gyeplőt azzal, hogy a cigá▪nyokat felkarolta, és ezt a nem dolgozó ▪ embereket, ▪ mer<t> ebből nem, nagyon kevesen tudnak do<:><l>gozni, ▪ van, aki tisztességes, itt hangsúlyozom,*
T: Igen
A: de a legtöbbjük nem tisztességes, ▪ és nem szeretnek dolgozni, ▪ és ▪ lovat adott alájuk azzal, hogy lakást épített nekik, ▪ óriási kedvezményeket, ▪ ilyet egy magyar ember az életbe<n> nem fog kapni ilyen kedvezményeket,
T: Igen
A: Amit a cigányoknak adtak. ▪ Ezt én nem tudom megérteni, hogy ▪ hogy ez<t> miér<t> adták. (B7303 ETN)

Megjelentek tömör és szinte szentenciaszerű kijelentések is, melyeknek formája a stílus részeként szintén a határozott véleményalkotói vonásokat és állásfoglalást jelenítik meg, mint például a (13a) és (13b) mutatja:

(13)(a) *Megmondom magának. ▪ A cigányok utálják a fehéreket, a fehérek utálják a cigányokat.* (B7306 ETN)
(b) *Egy cigánybó<l> hét lesz, hétbő<l> negyvenkilenc. ▪ S azok csiná<l>ják a balhét.* (B7411)

A fenti példákban több stilisztikai alakzatot is megfigyelhetünk, így a halmozást, a túlzást, az ellentétet és a fokozást. A beszélői tevékenység explicit metapragmatikai megnevezése és a beszélő személyének hangsúlyozása szintén megfigyelhető, a fenti (13a) és az alábbi (14) példában is, mint a beszélői identitás markánsabb diszkurzív kidolgozásának eszköze:

(14) *Igen.* ▪ *Hát akarok,* ▪ *igen.* ▪ *Én akarok.* [= *ti. véleményt mondani a cigányokról*] (B7303)

Az így megalkotott határozottság nem(csak) a beszélő véleményét, hanem diskurzusbeli fellépését, szerepvállalását és önbemutatását is jellemzi, az identitás interakcióbeli kidolgozásához kapcsolódva. Ebben a stílusban a világos önpozicionálással és a határozott állásfoglalással legtöbbször a diskurzusbeli aktivitás növekedése is együtt járt: a beszélő a diskurzus teréből nagyobb területet foglalt el, ami a beszédtempó gyorsulásában és a fordulók hosszának növekedésében volt megfigyelhető.

E típusban a beszélői aktivitás erősödésével gyakran a diskurzusbeli interaktivitás is fokozódott: megnőtt a száma a beszédpartnerre irányuló nyelvi szerkezeteknek is, mint pl. retorikai kérdéseknek, visszakérdezéseknek, nyomatékosító közbevetéseknek. Az alábbi részletek (l. (15a) és (15b)) erre mutatnak példát:

(15) (a) *A: Az a baj, hogy* ▪ *ö szerintem, ez hülyeség, hogy e= egy ember utál egy másik embert. Azér<t>, mer<t> ő cigány, mér<t> kell utálni?*
T: Igen
A: Mér<t> kell azér<t> utálni? Az attó<l> még az ugyanolyan embe= ember, mint én. Nem? (B7306 CMÖ)

(b) *A: *Fejtsem* ki, hogy miér<t>. Há<t> nézze!* ▪ *Például,* ▪ *ö ugye* ▪ *mi, mi, mi mos<t>már* ▪ *mos<t>már nálunk egy cigányinyá= =imádat <=cigányimádat> van,* ▪ *mer<t> ugye ö* ▪ *a cigányok ez<t> kapnak, az<t> kapnak, mmm nem t<d>om, milyen segélyeket hívnák ezt, nem t<d>om, milyen segélyeket kapnak a* ▪ *ö tanácstól, ettől-attól-amattól,* ▪ *és* ▪ *és sok cigány, ugye, aki munkané<:><l>küli, nem do<:><l>ozik, öl, rabol, gyilko<l>, mindent, amit el lehet róluk képze<:><l>ni, s nagyon védik őket,* ▪ *ésss és azér<t> elharapódznak egy idő után ők, szerintem. Nekem így, ez a véleményem, mer<t>* ▪ *ugye az ember megy az utcán,* ▪ *meg ugye nézi a Kék fényt,*
*T: *Igen*.*
*A: *például*,* ▪ *hát,* ▪ *megnézi, <0a> hetven százaléka cigány.* (B7407 CMÖ)

Összegezve elmondható, hogy ebben a típusban a nyelvi megformálás eszközei a beszélői állítások nyomatékosítása mellett a beszélői állásfoglalás kiemeléséhez, az „arc" markáns megrajzolásához és a határozott önpozicionáláshoz kapcsolódtak.

Többnyire a beszélő és a beszédpartner involválódásának, interakcionális részvételének növekedését is jelezték a folyamatosan újraalakuló kontextusban. A beszélő és a partner involválódása azonban nem mindegyik „határozott" stílusú diskurzusrészben volt megfigyelhető: ennek tükrében két fontos altípust különböztettünk meg.

7.3. Stílus és stratégia: ERŐSEN BEVONÓDÓ/EMOCIONÁLIS. Az egyik fontos stílusváltozat nemcsak a beszélői én markáns megjelenítésével függött össze, hanem a beszélő és a beszédpartner involválásának növelésével is. E típusban jellemző a beszédpartnerre való fókuszálás, a dialogicitás és az interaktivitás növekedése, a partner bevonását szolgáló nyelvi jelenségek (kérdések, visszakérdezések, a partner megszólítása stb.) fokozott jelenléte. A beszélő részéről is növekvő interakcionális részvétel, involválódás volt jellemző, ami gyakran együtt járt az érzelmi bevonódással és az emocionalitás növekedésével: ezt nyelvileg elsősorban az indulatszók, emocionális töltésű szavak, nemegyszer káromkodások, valamint a töredezett szintaktikai szerkezetek jelenítik meg, továbbá a már említett retorikai eszközök nagy része is ehhez kapcsolódik (fokozás, túlzás). E típusban igen fontosak a szupraszegmentális és konverzációs jelenségek is: a beszédtempó gyorsul, a hangerő általában fokozódik, nő az átfedő beszéd mennyisége, valamint a nevetések száma. Emellett a szókincs terén az addigi stílustól erősen eltérő, szlenges, sőt esetenként vulgáris és durva elemek jelentek meg (*tök hülyeség, leszarom*). Mindezek által a helyzet formalitása és a beszélők közti távolság jelentősen csökken, így bizalmas jellegű, egyes esetekben kifejezetten bizalmas viszony jön létre.

Ezt a stílusváltozatot illusztrálják a következő példák, melyek azért különösen érdekesek, mert ezekben a stílus – és ezzel a kontextus – hirtelen és rövid ideig tartó megváltozása, ezáltal a beszélői viszonyok váratlan újraírása volt jellemző. Az interjúban, amelyből a példák származnak, a beszélőt általában (tehát a „kiinduló stílusban" és a diskurzus többi részében) magas fokú választékosság, egy „művelt, idősebb, tekintélyes értelmiségi"-re jellemző beszédmód jellemezte, a beszédpartnerrel való viszonyában pedig formalitás és távolságtartás dominált, mindez azonban az interjú egyes szakaszaiban (mint a (16a) és (16b) példákban látszik) hirtelen megváltozott:

(16a) *A: *Jajj, if= istenem,* ▪ hát azér<t> csodá<l>kozom akik ezt, hát ▪ most ez egy kérdés? Má ne fü= hülyesked*jünk*!* (B7102)

(16b) *A: Hát hogy lehet így, hogy ki beszél szépen, hogy politikus, (vagy a) tinédzser, ilyen hülyeséget. Háttt ö… hát is is… mindegyik közt van aki szépen beszél, és aki – mér! Tinédzser nem beszélhet szépen?… Ilyen pesszimista? *ő*? Hogy aszongyam, hogy csak a politikus, vagy csak a tinédzser? Hát olyan rossz a kérdésfeltevés, hogy azzz nem igaz!"* (B7102)

A két idézett beszélgetésrészlet stílusa jelentősen eltér a nagyfokú választékossággal és magas fokú nyelvtani szerkesztettséggel jellemezhető előzményektől és a folytatástól is. A változások egyrészt a beszélő erős érintettségét dolgozták ki nyelvileg, de együtt jártak a beszélő önmegjelenítésének változásával is. Erre mutatnak példát az alábbi részletek is (l. (17), (18) és (19)), amelyekben a stílus az addigi kimért tanárnő helyett mintha egy bizalmasan évődő barátnőt jelenítene meg:

(17) *A [*mélyebb hangon, kicsit kihívóan*]: De mos<t>* maga sze*rint,* ▪ *de most nem igaz, amit mondtam? Igen. De most nem igaz, amit mondtam?* (B7102)

(18) *A: Engem nem érde= na és a Mi! És a* kenyéradó gazdáját soha nem bírálja?* (B7102)

(19) A [évődő, viccelődő hangon]: **Re*mélem, hogy nem maga állította össze ezt a.* … [nevetve].
T: [nevetve] *Nem! Nem én állítottam *össze*!* (B7102)

A bizalmas attitűd és az informalitás olyan nyelvi jelenségekben is megfigyelhető, mint a hangkiesések számának növekedése, a szünethossz csökkenése, a diskurzusjelölők használata (*hát*, *de most, má*), és a feltűnően sok nevetés, sőt együttnevetgélés; mindez erős ellentétben áll a diskurzus többi részének stílusával. A választékosság csökkenése, az informalitás és spontaneitás növekedése a szintaktikai szerkezetek és a szókincs változásaiban is megmutatkozott: sok a töredezett mondatszerkezet, befejezetlen mondat, közbevetés, és lexikai szinten is megjelentek a személy egyszerűbb, közvetlenebb prezentációjához, valamint e bizalmas viszonyhoz kapcsolódó választások (pl. *hogy aszongyam, tök hülyeség*).

Összegezve tehát ezt a stílus- és stratégiatípust az jellemezte, hogy a beszélő interakcionális bevonódása jelentősen megnőtt, ezt emocionális bevonódás is kísérte, és ez az adott szövegrészben az emocionalitást kidolgozó nyelvi elemek számában is megjelent. Ezzel párhuzamosan a beszédpartnerhez való viszony is jelentősen változott: közvetlenebbé vált az addigiakhoz képest, a korábban jellemző interperszonális távolságot közeledés és bizalmas viszony váltotta fel.

7. 4. Stílus és stratégia: A KIDOLGOZOTT NARRATÍVA. A „határozott" stratégiához kapcsolódva egy másik jellegzetes típus is megfigyelhető volt, mely szintén a beszélő diskurzusbeli aktivitásának növekedésével és határozott önmegjelenítésével járt együtt, ám ebben az esetben nem az interperszonális közeledés és a beszélői bevonódás, hanem elsősorban a „kidolgozottság" dimenziója volt a meghatározó. Ez a típus kidolgozott vélemények vagy történetek elmondása kapcsán volt megfigyelhe-

tő, melyek elsősorban az identitás nyelvi megjelenítése során kerültek elő a beszélő gyakorlatában és kaptak fontos szerepet.

E stílus jellegzetességei közt említhető, hogy a megakadás-jelenségek, hezitációk száma alacsony benne, a beszédprodukció gondos; a fordulók hosszabbak, a szóátadás ritka, a közbevágás és együttbeszélés szintén. A szintaktikai megformáltság az írott szövegeknél szokásos szerkesztésmódhoz áll közel: nő a szerkesztettség foka, a mondathossz, az alárendelések száma nagyobb, a „rosszul" szerkesztett szintaktikai szerkezetek, valamint a befejezetlen megnyilatkozások aránya kisebb, mint más szakaszokban. A lexikai választásokat is nagyobb gondosság, nagyobb fokú választékosság jellemzi (pl. *közvilágítás, bekövetkezett, járóképtelen voltam*). Ebben a stílusban erős retorizáltság, hatásra törekvő felépítettség figyelhető meg, ami a gondos beszédprodukció és a lexikai választások mellett a globális szerkezetben (bevezetés, csattanó), a képszerűségben (*esek ki a semmibe)* és különféle retorikai alakzatok használatában (túlzás, ismétlés) is megmutatkozik. Egy rövid példát mutat az alábbi részlet (20):

(20) „*Nekem van egy ö* [lassan, hangsúlyosan, raccsolva] *szív aaarhitmiám, és ez nagyon látványos tud lenni.* ▪ *T(eh)át voltak olyan rosszulléteim,* ▪ *különösen amikor én még nem tudtam, hogy ez mi,* ▪ *amikor ez jelentkezett, ö amikor először jelentkezett.* ▪ *Akkor igen azt úgy éreztem, hogy most vége,* ▪ *mert ez olyan rosszulléttel jár.* ▪ *Hogy így érzem, hogy esek ki a semmibe*" (B7102).

Ez a stílus szorosan összekapcsolódik a „narratíva" vagy „előadás" műfajával, sőt annak megidézésével meg is határozza a kontextust: az „előadás" műfaji normáival összhangban az interaktivitás itt jellemzően csekély, a partnerre fókuszáló és az ő involválására irányuló nyelvi eszközök száma alacsony, monologikus beszédmód jellemző; az elbeszélt történet és a beszélői identitás kidolgozása kerül a figyelem középpontjába, a másik fél pedig interakciós partner helyett ideiglenesen az előadás hallgatójának szerepét kapja. A stílus itt egy diskurzusműfaj (narratíva, előadás) létrehozásával a résztvevői szerepeknek és viszonyoknak az alakítását is érinti, a műfajhoz tartozó jellegzetes interakciós szerepek megidézésével és kiosztásával, emellett az interakciós identitás-megalkotásra is kiemelt lehetőséget ad.

Összegezve ez a stílusváltozat így jellemezhető: a nyelvi megformálást kidolgozottság, a beszédprodukció és a grammatikai-lexikai választások gondossága, nagyobb retorikai szerkesztettség jellemezte. A beszélői aktivitás magas, az interaktivitás és a beszédpartner bevonására irányuló eszközök száma alacsony volt. Ez a stílus elsősorban a narratíva beszédműfajához kapcsolódott, és annak esetleg már korábban kidolgozott, a beszélő előzetes diskurzusgyakorlataira is építő megteremtésével egyben a kontextust is szervezte: egyrészt szabályozta a résztvevői szerepeket és aktivitást (előadó és hallgató), másrészt lehetőséget adott a beszélő stílusbeli és explicit önmegjelenítésére is, amelyet a stílusban a kidolgozott nyelvi eszközök valósítottak meg.

8. Stílus és stratégia az egyén önjellemzésében: AZ EGYÉNI IDENTITÁS VONÁSAI. Az eddig bemutatott stílusváltozatok főleg általánosabb társas és diszkurzív stratégiákhoz kapcsolódtak, amelyek elsősorban az arc védelmét vagy erősítését és az interakcióbeli társas viszonyok, szerepek alakítását vagy magát az interakció szervezését szolgálták a társalgás egyes helyzeteiben. Ezek mellett vagy ezekkel keveredve a stílus számos más egyéni variációt is mutathat, akár a fenti stratégiák összefonódásai nyomán, akár az egyén speciális önmegjelenítési céljai alapján, melyekre a „kiinduló stílus" említésénél már utaltunk. A következőkben néhány példán szeretnénk bemutatni, hogy a beszélői stílus egy-egy variációja hogyan válhat a beszélő speciális önjellemzésének, önbemutatásának eszközévé.

A stílus egyes esetekben elmozdult a hétköznapi, informális beszélt nyelven belül a tipikusan szlengnek vagy vulgárisnak tartott elemek felé. Ez lehet a partnerhez fűződő bizalmasság jelzése is, de a beszélői önjellemzés, identitás kidolgozása is. Az elemzett interjúkban az ilyen stílus elsődlegesen nem a résztvevők viszonyához, hanem a beszélő önmegjelenítéséhez kapcsolódott, és a beszélő szókimondóságát, lezserségét alkotta meg nyelvileg (pl.: „*Válasszon el, és akkor agyő!*", „*Le van ejtve*") (B7330). Ez szorosan kötődött a beszélő nő egyéb identitás-kidolgozásaihoz is, amelyeket egy önálló, függetlenséget, vagányságot és erőt hangsúlyozó önbemutatás jellemzett. Az erő és vagányság nyelvi megjelenítéséhez sorolhatjuk a káromkodások és durva kifejezések használatát is („*a rohadt életbe*", „*leszarom*") (B7330)). Mindez összefonódott a beszélő explicit verbális önjellemzésével is: „*mer én mindig egyenes voltam*", „*én egy nagypofájú, szókimondó* " [nő vagyok] (B7330).

A stílusnak egy másik jellegzetes változatát is megfigyelhetjük a társalgásbeli identitás-kidolgozás, önmegjelenítés eszközeként, amely az elegancia, higgadtság, tekintély megjelenítéséhez (regisztrálásához) kapcsolódik: ebben az esetben a stílus egy „művelt"-nek, „választékos"-nak tekinthető irányba mozdul el, így válik a beszélő önjellemzésének fontos részévé. Az alábbi, korábban már idézett interjúrészlet (l. 20. példa) ezt is illusztrálja, egy halálélmény elmesélése kapcsán. Itt a halálveszély bemutatása során a beszélő beszédmódja önmaga jellemzését és a betegségét is kidolgozta stilisztikailag; ennek eszközeiként szerepelnek a választékos kifejezések, valamint a raccsolás, amely az úri beszédmódot stilizálva a betegségnek fontosságot és eleganciát kölcsönöz (egyben pars pro toto-ként a betegség is az identitás fontos részletét alkotja). Az elbeszélést nyugodt, lassú, gondos beszédmód és választékos, szabatos mondatszerkesztési megoldások jellemzik, ami a halálveszélyben tanúsított higgadt, bátor viselkedését dolgozza ki – ikonikusan is – nyelvileg; mindezt hosszabb (hatás)szünetek és ismétlések is nyomatékosítják: „*Nekem van egy ö* [lassan, hangsúlyosan, raccsolva] *szív aaarhitmiám, és ez nagyon látványos tud lenni.* ▪ *T(eh)át voltak olyan rosszulléteim,* ▪ *különösen amikor én még nem tudtam, hogy ez mi,* ▪ *amikor ez jelentkezett, ö amikor először jelentkezett.* ▪ *Akkor igen azt úgy éreztem, hogy most vége,* ▪ *mert ez olyan rosszulléttel jár.* ▪ *Hogy így érzem, hogy esek ki a semmibe*" (B7102).

A harmadik példában egy veszélyes történet elbeszélése kapcsán figyelhetjük meg a stilizálás és önjellemzés összedolgozását (l. (21) idézet):

(21) *A: Hát ö ▪ ez egy ö* [nevet] *nagyon régi történet, akkor nagyon megijedtem. ▪ Olyan tizenhat-tizenhét éves lehettem, éééS az a hír terjedt el a városba<n>, hogy egy szatír ▪ garázdálkodik, ▪ aki este magányos nőket megtámad. És hát akkor még nagy szám volt a televízió, csak nagynénémnek volt televízió*ja és*[…].▪ és áááramszünet volt éppen, mire én má hazamentem volna, és hát nem volt az egy olyan nagy távolság. Hát mennyi, olyan tizenöt perces ▪ séta. És teljesen kikapcsolták a közvilágítást. ▪ S akkor mellém lépett egy férfi ▪* [nevetve] *és hát én nagyon adtam a bátor kislány*t. […] *És akkor megkérdezte, hogy mi a véleményem a szatírról és nem-e <e> félek, ▪ hogy engem is majd elkap. ▪ S akkor nemmm láttam egyá<l>-talán, csak azt, hogy egy férfival megyek, úgy egy kapualjból lépett ki. De egy olyan fantasztikus érzés vo<l>t, hogy úgy megéreztem, hogy valaki elém fog lépni. Szova<l> mintha úgy fölkészültem volna egy másodperccel előbb, mint ahogy ▪ ez bekövetkezett. ▪ És akkor ▪ hát én mondtam, hogy biztosan <ss> nem félek, mert hát ön megvédene engem. Mondtam a férfinak, ▪ és csodák-csodája, egy olyan ▪ jó hat-hét perces séta után, úgy kettesbe<n>, hozzá kell tennem, ▪ fölgyulladt a villany, és pont a villany ö oszlopa alá értünk, amikor láttam, hogy ilyen fekete kendővel el volt az arca*
T: *Ta*karva*.*
*A: *eltakarva*. ▪ És ▪ úgy még kiszaladt a számon, „na, mi van, szatírkám". És akkor e<:><l>kezdett káromkodni, hogy én biztos egy beépített* [mindketten nevetnek] *valakije vagyok a rendőrségnek, és attól jött*[…] *ki rajtam az idegesség. ▪ Egész reggelig nem aludtam. Kezem-lábam remegett.* (B7314)

Itt a beszámoló stílusát a köznapi társalgási nyelv és választékos, sőt mesét idéző kifejezések keveredése jellemzi: pl. *elterjedt a hír, egy szatír garázdálkodik*, *egy olyan fantasztikus érzés volt*, *csodák-csodája, kezem-lában remegett*. Ez a stílus a mese és a fantasztikum kontextusát teremtette meg, melyben az elbeszélő, aki ennek a kalandos történetnek főszereplője, egy mitikus hős szerepében került bemutatásra. Emellett az elbeszélés stílusában könnyedség és humor is megjelent, amit a nevetések, a köznapi, informális beszélt nyelvi elemek, kifejezések használata (*nem-e félek, hogy engem is majd elkap* [ti. a szatír], *és akkor hát én mondtam*), illetve a fölényes-gúnyos megjegyzések eredményeztek (pl. *na mi van, szatírkám)*: ez a beszélői identitás részeként a beszélő könnyedségét, lezserségét, talpraesettségét jelenítette meg. Mindez szorosan kapcsolódik az explicit módon végzett önjellemzéshez is (*adtam a bátor kislányt*).

Mindezekből tehát az is megállapítható, hogy a stílus az egyes általánosabb stratégiákhoz kapcsolódó beszédmód-változatok mellett egyéni variációkban is megjelent, mint az identitás nyelvi kidolgozásának eszköze, attól függően, hogy a beszélő

a diskurzusban milyen vonásokat, részleteket kívánt megjeleníteni önmagával kapcsolatban az explicit verbális önjellemzés helyett vagy mellett. Az itt elemzett példák az egyenesség, erő és szókimondóság, az elegancia és a méltóságteljes nyugodtság, valamint a mitikus hős és a lezserség, talpraesettség vonásainak stílusbeli kidolgozását mutatták be az identitás diskurzusbeli ábrázolásának részeként.

9. Összegzés. Tanulmányunk egyik célkitűzése az volt, hogy a szociolingvisztikai stíluselméletek legfontosabb állomásainak áttekintésével felvillantsák azokat a lehetőségeket, melyek ennek az empirikus területnek a főbb megközelítéseit, szemléletét, alapvető eredményeit a hazai stíluskutatás számára is egyre inkább megkerülhetetlenné teszik. Kiemelten foglalkoztunk a szociolingvisztika úgynevezett harmadik hullámához tartozó konstruktivista stílusmegközelítésekkel, ismertetve a stílus konstruktivista és interakcionális felfogásának főbb elveit: a stílus iniciatív, kezdeményező értelmezését, a társas valóság konstruálásának eszközeként való megközelítését, továbbá a társas jelentések létrehozásának gyakorlataiban való vizsgálatát. E konstruktivista stílusfelfogás legfőbb képviselői arra keresik a választ, hogy a stílus hogyan működhet kontextualizációs utasításként, és hogyan válhat a beszélői, illetve a csoportidentitás, a beszélői állásfoglalás vagy a társas viszonyok kidolgozásának eszközévé, akár az egy-, akár a többnyelvű beszélők gyakorlataiban.

Az elméleti áttekintés után a második részben a BUSZI-2 korpuszán vizsgáltuk meg az egyének beszédében megfigyelhető stílusbeli variabilitás és a társas jelentések közti összefüggéseket. Elemzésünkben nagy hangsúlyt fektettünk a társalgás megvalósulásához kapcsolódó konverzációs jelenségek bevonására is. Az eredmények alapján megállapítható volt, hogy a stílust és annak változását nem eleve adott társadalmi tényezők vagy a diskurzus egyes témái határozták meg önmagukban, hanem a beszélőnek az adott helyzetben, az adott téma kapcsán választott önmegjelenítési, a diskurzusbeli identitását és a beszédpartnerrel való viszonyát alakító, aktív stratégiája. Ezek között kirajzolódott néhány jellegzetes, főbb stílus- és stratégiatípus: így az arc védelmét szolgáló visszahúzódás és bizonytalanság nyelvi jelzése; a beszélői állásfoglalás és arc nyomatékosítása; valamint a beszélő határozott pozicionálása; továbbá lényeges kapcsolat volt a stílus és a beszélő–beszédpartner közti interperszonális távolság és szerepviszonyok nyelvi kidolgozása között, esetenként ezek jelentős változása, újraalakítása is megtörtént. A stílus alkalmas volt egyes beszédműfajok megidézésével is a kontextus alakítására, és ezzel a résztvevői szerepek és viszonyok szabályozására. Végül a stílus az egyén nyelvi identitáskonstruálásának, a diskurzusbeli énmegjelenítésnek és -jellemzésnek is fontos eszközeként szerepelhetett: mutathatott többek között szókimondó, vagány karaktert, illetve méltóságteljes nyugalmat, eleganciát, lezserséget, vagy éppen a mitikus hős vonásait.

Vizsgálatunk elsősorban néhány fő stílustípus jellegzetességeinek bemutatására és az ezekkel kapcsolatba hozható társas jelentések feltárására törekedett a társalgásban, nem volt célja a teljes körű elemzés, sem a megfigyelt jellegzetességek rendszer-

be foglalása. Az itteni elemzések elsősorban az arcvédő- és megjelenítő stratégiák, az önjellemzés és a résztvevői viszonyok terén tárták fel a stílus szerepét. Emellett rámutattak a stílusnak az involvál(ód)ással (az interakcióbeli és érzelmi bevonódással), a partnerre való fókuszálás és az interaktivitás mértékével, a spontaneitással/kidolgozottsággal, valamint a beszédműfajokkal való szoros kapcsolatára is. Mindez alátámasztja a stílus interakcionális szociolingvisztikai elemzésének jelentőségét, és egyben továbbmutat a fentiekben csak részlegesen érintett jelenségek stilisztikai elemzése felé.

10. Utószó és kitekintés

A jelen tanulmány a *Magyar Nyelvőr* 2010/3. számában megjelent írás átdolgozott változata (*Magyar Nyelvőr* 2010. 134/3. 298–321). Az átdolgozás során főként pontosításokat és az érthetőséget segítő kiegészítéseket tettünk, melyek a tanulmány tartalmát lényegileg nem módosították, a 2010-ben írt, az akkori nyelvészeti kontextusban létrejövő munka eredeti jellegének megőrzéséért. Dolgozatunk a „globalizációs kritikai szociolingvisztika" meghatározó irányzattá formálódásával (lásd Blommaert 2010, Blommaert–Rampton 2011) közel egy időben jelent meg. Az elmúlt tíz évben számos új kutatási eredmény halmozódott fel, újonnan megfogalmazott vagy jelentősen átformálódott vizsgálati utak, nézőpontok, fogalmak, valamint különböző lényeges, szociolingvisztikán belüli, illetőleg transzdiszciplináris megközelítések jöttek létre, melyeknek akárcsak vázlatos bemutatása is sokszorosan meghaladná a jelen tanulmány kereteit. A stílus vonatkozásában is kulcsfontosságúvá válik a repertoár Gumperz (1964) nevéhez kapcsolódó fogalmának a szemiotikai források komplex készleteként való kiterjesztése (áttekintésére lásd Busch 2012); valamint a Vertovec (2007) által bevezetett s az újabb szociolingvisztikai munkák értelmezési keretét jelentősen meghatározó szuperdiverzitás fogalma és kontextusa a hozzá kapcsolódó jelenségekkel és koncepciókkal együtt (l. Bartha 2016); ezek kritikailag bontják le az önálló néven nevezett nyelvek, nyelvváltozatok, kódok, anyanyelv, egy-, két-, többnyelvűség stb. körülhatárolhatónak gondolt fogalmait, átformálva, mediatizálva és kommodifikálva az egyén tudásokból és képességekből álló szemiotikai eszközeit, melyek a(z informális) tanulás és tudás(ok) új konstrukcióinak keretében a stabil beszélőközösségek helyett hálózatok, a tudás- és a gyakorlatközösségek fluid téridő közegében értelmeződnek (a kritikai szociolingvisztika fő alapvetéseinek áttekintésére lásd Bodó–Heltai 2018).

Elmondható, hogy a kritikai szociolingvisztikai, társas konstruktivista stílusszemléletek mára nagymértékben eltávolodtak a variacionalistaként számon tartott megközelítésektől. Egyúttal távolodtak attól a kognitív aszimmetriától is, amelyre Labov eredeti beszéd-figyelem modellje épült, miszerint az elsőként tanult „vernakuláris változat" egyben kognitív elsőbbséget is élvez (vö. Sharma 2018). Szükség

lenne egyrészt a legújabb stílusmegközelítések metakritikájára, másrészt számos olyan új, vegyes módszerekkel végzendő vizsgálatra, amelyek a kognitív, társas, interakciós és ideológiai tényezők kölcsönhatása alapján értelmezik (újra) a stílus, stílushasználat, -változatosság és kapcsolódó jelenségeik kérdéseit.

A tanulmányban érintett fogalmak és elméletek[25] utóéletének, a stílushoz, stílushasználathoz kapcsolódó új vagy különösen a kritikai szociolingvisztikai irányzatokban új hangsúlyokkal megjelenő koncepcióknak, valamint a hazai kutatási vonatkozásoknak[26] a bemutatása, az elméleti és fogalmi átjárhatóság megteremtése azonban már egy másik, önálló tanulmány feladata.

Hivatkozott irodalom

Agha, Asif 2007. *Language and Social Relations.* Cambridge University Press, New York.

Androutsopoulos, Jannis 2007. Style online: Doing hip-hop on the German-speaking web. In: Auer, Peter ed., (2007). *Style and Social Identities: alternative approaches to linguistic heterogeneity.* Mouton, Berlin. 279–321.

Auer, Peter ed. 1998. *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. Routledge, London.

Auer, Peter ed. 2007. *Style and Social Identities: alternative approaches to linguistic heterogeneity.* Mouton, Berlin.

Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Bartha Csilla 2016. Szerkesztői bevezető. In: Bartha Csilla szerk., *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXVIII.: A többnyelvűség dimenziói: terek, kontextusok, kutatási távlatok.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 7–20.

Bartha Csilla–Hámori Ágnes 2009. A stílus megközelítései a szociolingvisztikában: Beszédstílusok a Budapesti Szociolingvisztikai Interjúban. Előadás és bemutató, Budapest,

[25] Ilyen többek között az „enregisterment" („regiszterképzés"/"regisztrálás"), a társas indexikalitás, a nyelvideológiák szemiotikai, antropológiai, kritikai szociolingvisztikai elméletei, a társadalmi különbségtétel komplex értelmezése, a stílus medialitása, a kritikai multimodalitás, vagy a „stance" kiterjesztett fogalma (l. például Agha 2007, Gal 2018, Gal–Irvine 2019, Johnstone 2013, Jaffe 2016 stb.).

[26] Az utóbbi években a tanulmányban bemutatott szociolingvisztikai irányhoz kapcsolódó magyar kutatások között említhető a maszkulinitás konstruálásának vizsgálata magyar kollégiumi beszélgetésekben (Bodó-Szabó-Turai 2019), az identitás, a stílus és a performancia jelenségeinek elemzése posztkoloniális angolszász regényekben (Mózes 2018), a cigány (romani) nyelvhasználat társas jelentéseinek és az identitáskonstruálásnak vizsgálata Youtube tartalmakban (Hámori 2018) vagy a siketség társadalmi konstruálását, a siket identitások és kategóriák és a „nyelviség", ideológiák és gyakorlatok összefüggéseit feltáró munkák (Bartha-Holecz-Romanek 2016); emellett további kutatások is érintik a stílus és a társas jelentésalkotás összefüggésének kérdéseit, akár szociolingvisztikai, akár más elméleti hátterű (főként kognitív nyelvészeti, vagy e kettőt ötvöző, pl. Domonkosi–Kuna 2015) keretben.

MTA Nyelvtudományi Intézet: Budapesti Szociolingvisztikai Interjú II. Szimpózium. 2009. október 20.

Bartha Csilla–Holecz Margit–Romanek Péter Zalán 2017. Bimodális kétnyelvűség, nyelvi-szociokulturális változatosság és hozzáférés: A JelEsély modell eredményei és távlatai. In: Bartha Csilla szerk., *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXVIII.: A többnyelvűség dimenziói: Terek, kontextusok, kutatási távlatok.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 337–370.

Bell, Allan–Johnson, Gary 1997. Towards a sociolinguistics of style. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics* 4.1. 1–21.

Bell, Allan 1984. Language style as audience design. *Language in Society* 13, 145–204.

Bell, Allan 2001. Back in style: reworking audience design. In: Eckert, Penelope – Rickford, John R. eds., *Style and sociolinguistic variation.* Cambridge University Press, Cambridge. 139–169.

Bencze Lóránt 1996. *Mikor, miért, kinek, hogyan. Stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban.* Corvinus Kiadó, Budapest.

Blom, Jan-Petter–John Gumperz 1972. Social Meaning in Linguistic Structures: Code Switching in Northern Norway. In: Gumperz, John – Dell Hymes eds., *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. Holt, Rinehart and Winston, New York. 407–434.

Blommaert, Jan 2010. *The Sociolinguistics of Globalization.* Cambridge University Press, Cambridge.

Blommaert, Jan–Rampton, Ben 2011. Language and Superdiversity. *Diversities* 13(2): 1–21.

Bodó Csanád–Heltai János Imre 2018. Mi a kritikai szociolingvisztika? Elmélet és gyakorlat. *Magyar Nyelvőr* 142 (4): 505–523.

Bodó Csanád–Szabó Gergely–Turai Ráhel Katalin 2019. Voices of masculinity: Men's talk in Hungarian university dormitories. *Discourse & Society* 30(4) 339–358.

Brown, Penelope–Levinson, Stephen C. 1987. *Politeness. Some universals in language usage.* Cambridge University Press, Cambridge.

Bucholtz, Mary 1995. From Mulatta to Mestiza. Language and the Reshaping of Ethnic Identity. In: Hall, Kira – Bucholtz, Mary eds., *Gender Articulated: Language and the Socially Constructed Self.* Routledge, London–New York. 351–74.

Bucholtz, Mary 2004. Styles and Stereotypes: The Linguistic Negotiation of Identity among Latin American Youth. *Pragmatics* 14 (2–3), 127–147.

Bucholtz, Mary–Hall, Kira eds. 1995. *Gender Articulated. Language and the Socially Constructed Self.* Routledge, New York–London.

Bucholtz, Mary–Hall, Kira 2004. Language and Identity. In: Alessandro Duranti ed., *A Companion to Linguistic Anthropology.* Blackwell, Oxford. 369–394.

Bucholtz, Mary–Hall, Kira 2005. Identity and Interaction: A Sociocultural Linguistic Approach. *Discourse Studies* 7 (4–5), 584–614.

Busch, Brigitte 2012. The Linguistic Repertoire Revisited. *Applied Linguistics* 33(5): 503–523.

Cameron, Deborah–Kulick, Don 2003. *Language and sexuality*. Cambridge University Press, Cambridge.

Chafe, Wallace 1982. Integration and Involvement in Speaking, Writing, and Oral Literature. In Deborah Tannen ed., *Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy*. Ablex, Norwood, N.J. 35–53.

Chambers, J. K.–Trudgill, Peter–Schilling-Estes, Natalie eds. 2004. *The Handbook of Language Variation and Change.* Blackwell, Oxford.

Clark, Herbert C. 1996. *Using Language*. Cambridge University Press, Cambridge.
Cook-Gumperz, Jenny–Gumperz, John J. 1976. *Papers on Language and Context.* Working Paper no. 46. Berkeley: Language Behavior Research Laboratory, University of California.
Coupland, Nikolas 1980. Style-shifting in a Cardiff work-setting. *Language in Society* 9: 1–12.
Coupland, Nikolas 1985. Hark, Hark the Lark: Social Motivations for Phonological Style-shifting. *Language and Communication* 5(3), 153–171.
Coupland, Nikolas 2001. Dialect stylization in radio talk. *Language in Society* 30(3). 345–375.
Coupland, Nikolas 2007a. *Style.* Cambridge University Press, Cambridge.
Coupland, Nikolas 2007b. Aneurin Bevan, class wars and the styling of political antagonism. In: Auer, Peter ed., *Style and Social Identities: alternative approaches to linguistic heterogeneity.* Mouton. Berlin. 213–247.
Coupland, Nikolas 2011. The sociolinguistics of style. In: Mesthrie, Rajens ed., *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics.* Cambridge University Press, New York. 138–156.
Cs. Jónás Erzsébet 2000. *A színpadi nyelv pragmatikája. (Csehov dialógusainak kommunikatív stíluselemzése).* Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza.
Dér Csilla Ilona 2009. Mik is a diskurzusjelölők? In: Keszler Borbála–Tátrai Szilárd szerk., *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 293–303.
Domonkosi Ágnes 2002. *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban.* A DE Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai. 79. Debrecen.
Domonkosi Ágnes–Kuna Ágnes 2015. A tetszikelés szociokulturális értéke: A tetszikelő kapcsolattartás szerepe az orvos–beteg kommunikációban. *Magyar Nyelvőr* 139,1: 39–63.
Eckert, Penelope 2000. *Linguistic variation as social practice.* Blackwell, Oxford.
Eckert, Penelope–McConnell, Ginet 1995. Constructing meaning, constructing selves: Snapshots of language, gender and class from Belten High. In: Bucholtz, Mary–Hall, Kira eds., *Gender Articulated. Language and the Socially Constructed Self.* Routledge, New York–London. 469–507.
Eckert, Penelope–Rickford, John R. 2001. *Style and sociolinguistic variation.* Cambridge University Press, Cambridge.
Eckert, Penelope–Wenger, Etienne 1994. *From School to Work: an Apprenticeship in Institutional Identity.* Working Papers on Learning and Identity, 1. Palo Alto: Institute for Research on Learning.
Eőry Vilma 1996. Szövegtipológia – stílustipológia. In: Szathmári István szerk., *Hol tart ma a stilisztika?* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 138–151.
Ervin-Tripp, Susan 1976. Is Sybil there? The structure of some American English directives. *Language in Society* 5: 25–66.
Eskenazi, Maxine 1993. Trends in speaking styles research. *Proceedings Eurospeech* 1993. 1. 501–509.
Fehér Erzsébet 1998. A „szövegtér" alakításának néhány újabb módja költészetünkben. In: Horváth Katalin–Ladányi Mária szerk., *Elemszerkezet és linearitás*. ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Budapest. 89–99.
Fábián Pál–Szathmári István–Terestyéni Ferenc 1971. *A magyar stilisztika vázlata*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Finegan, Edward–Biber, Douglas 1994. Register and social dialect variation: An integrated approach. In: Biber, Douglas–Finegan, Edward eds. *Sociolinguistic perspectives on register*. Oxford University Press, Oxford. 315–347.

Fix, Ulla–Gardt, Andreas–Knape, Joachim eds. 2008. *Rhetorik und Stilistik / Rhetoric And Stylistics.* Halbband 1. De Gruyter, Berlin / New York.

Fónagy Iván 1999. *A költői nyelvről.* Corvina, Budapest.

Gal, Susan 1979. *Language Shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria.* Academic Press, San Francisco.

Gal, Susan 2018. Registers in Circulation: The Social Organization of Interdiscursivity. *Sign and Society* 6(1): 1–24.

Gal, Susan–Irvine, Judith T. 2019. *Signs of Difference: Language and Ideology in Social Life.* Cambridge University Press, Cambridge.

Gáspári László 1989. *Stilisztika.* Tankönyvkiadó, Budapest.

Giles, Howard 1971. *A study of speech patterns in social interaction: Accent evaluation and accent change.* Ph.D. Thesis, University of Bristol.

Giles, Howard–Coupland, Justine–Coupland, Nikolas 1991. Communication, context, and consequence. In: Giles, Howard–Coupland, Justine–Coupland, Nikolas eds., *Contexts of Accommodation.* Cambridge University Press, Cambridge–New York–Melbourne. 1–69.

Giles, Howard–Coupland, Nikolas 1991. *Language: Contexts and Consequences.* Brooks/Cole Publishing Co., Pacific Grove.

Goffman, Erving 1974. *Frame Analysis.* Harvard University Press, Cambridge.

Gósy Mária 2003. A spontán beszédben előforduló megakadásjelenségek gyakorisága és összefüggései. *Magyar Nyelvőr* 127: 257–277.

Gumperz, John. J. 1964. Linguistic and social interaction in two communities. *American Anthropologist* 66/(6/2): 137–153.

Gumperz, John J. 1982. *Discourse Strategies.* Cambridge University Press, Cambridge.

Hall, Kira 1997. "Go Suck Your Husband's Sugarcane!" Hijras and the Use of Sexual Insult. In: Anna Livia–Kira Hall eds., *Queerly Phrased: Language, Gender, and Sexuality.* Oxford University Press, New York, 430–460.

Hámori Ágnes 2018. „Jó lett, Taven baktali!" Egy orális kultúra vizualitása: a cigány nyelv meg-JEL-enései a Youtube szemiotikai terében. In: Tódor Erika-Mária, Tankó Enikő, Dégi Zsuzsanna szerk., *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség II.: Nyelvhasználati terek és nyelvi sokszínűség.* Scientia Kiadó, Cluj-Napoca. 13–31.

Heltainé Nagy Erzsébet 2009. A népi konceptualizáció mint jelentésképző érték és stílusalkotó tényező Sinka István költészetében. *Magyar Nyelvőr* 133/3: 275–294.

Hymes, Dell 1964. Introduction: Toward Ethnographies of Communication. *American Anthropologist* 66 (6): 1–34.

Hymes, Dell 1972. 'The scope of sociolinguistics'. In: Shuy, Robert W. ed., *Sociolinguistics.* Georgetown University Press, Washington, DC. 313–333.

Hymes, Dell 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach.* University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Jaffe, Alexandra 2016. Stance, indeterminacy and ideological process: structuration in the indexical field. In: Nikolas Coupland ed., *Sociolinguistics: Theoretical Debates.* Cambridge University Press, Cambridge.

Joos, M. 1968. The isolation of styles. In: Fishman, Joshua A. ed., *Readings in the Sociology of Language.* Mouton, The Hague. 185–191.

Johnstone, Barbara 2013. *Speaking Pittsburghese: The Story of a Dialect.* Oxford University Press, Oxford.

Keim, Inken 2007. Socio-cultural identity, communicative style, and their change over time: A case study of a group of German–Turkish girls in Mannheim, Germany. In: Auer, Peter ed., 2007. *Style and Social Identities: alternative approaches to linguistic heterogeneity.* Mouton, Berlin. 155–187.

Kemény Gábor 1993. *Képekbe menekült élet. Krúdy Gyula képalkotásáról és a nyelvi kép stilisztikájáról.* Balassi Kiadó, Budapest.

Kocsány Piroska 2002. *Szöveg, szövegtípus, jelentés. A mondás mint szövegtípus*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Kontra Miklós–Borbély Anna 2010. *A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI-2) egydimenziós tesztadatai.* Kiadta az MTA Nyelvtudományi Intézete Élőnyelvi Kutatócsoportja. http://www.nytud.hu/buszi/index.html [A letöltés dátuma: 2020. október 1.]

Kristiansen, Gitte–Achard, Michel–Dirven, Rene–Mendoza Ibañez, Francisco J. Ruiz de eds. 2006. *Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives.* Mouton de Gruyter. Berlin.

Kristiansen, Gitte–Dirven, René 2008. *Cognitive Sociolinguistics*. Mouton, Berlin/New York.

Kroskrity, Paul. V. 2004. Language Ideologies. In: Duranti, Alessandro ed., *A Companion to Linguistic Anthropology*. Blackwell, Oxford. 496–517.

Labov, William 1972. *Sociolinguistic patterns*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Labov, William 1984. Field Methods of the Project in Linguistic Change and Variation. In: Baugh, John–Sherzer, Joel eds., *Language in Use. Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs, Prentice Hall. 23–53.

Labov, William 1988. A nyelvi változás és változatok. Egy kutatási program terepmunka módszerei. *Szociológiai Figyelő*, 1988, IV(4):22–48. (Labov, 1984 fordítása)

Labov, William 2001. The anatomy of style. In: Eckert, Penelope–John Rickford eds., *Style and Sociolinguistic Variation.* University of Cambridge Press, Cambridge. 85–108.

Lakoff, Robin Tolmach 1973. The Logic of politeness, or minding your p's and q's. *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society.* CLS Chicago. 292–305.

Lakoff, Robin Tolmach 1995. Cries and Whispers: The Shattering of the Silence. In: Bucholtz, Mary–Hall, Kira eds., 1995. *Gender Articulated. Language and the Socially Constructed Self.* Routledge, New York–London. 25–50.

Mózes Dorottya Katalin 2018. *Az identitás, a stílus és a performancia jelenségei a posztkoloniális angolszász regényben.* Doktori Disszertáció. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.

Myers-Scotton, Carol 1983. The Negotiation of Identities in Conversation: A Theory of Markedness and Code Choice. *International Journal of the Sociology of Language* 44: 115–136.

Nagy L. János 2003. *A retorikus nyelvhasználat Weöres Sándor költészetében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Patrick, Peter L. 2010. Notes on the Sociolinguistics of Style(-Shifting.) http://courses.essex.ac.uk/lg/lg232/StyleNotes.html#Refs. [A letöltés dátuma: 2010. április 23.]

Péter Mihály 1991. *A nyelvi érzelemkifejezés eszközei és módjai*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Pethő József 2004. *A halmozás alakzata*. Nyelvtudományi Értekezések 154. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Rampton, Ben 1995. *Crossing: language and ethnicity among adolescents.* Longman, London–New York.

Rampton, Ben 2002. Language crossing and the redefinition of identity. In: Auer, Peter ed., 2002. *Codeswitching in conversation: language, interaction and identity*. Routledge, London. 290–321.

Reményi Andrea Ágnes 1989. A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú kódolási rendszeréről. *Hungarológiai Közlemények*, 21/3 (80): 405–416. *A jelen kötetben a 70–82. oldalon.

Rickford, John R.–Eckert, Penelope 2001. Introduction. In Eckert, Penelope–Rickford, John R. eds., *Style and Sociolinguistic Variation.* Cambridge, Cambridge University Press, 1–18.

Sacks, Harvey–Schegloff, Emmanuel–Jefferson, Gail 1974. A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. *Language* 50: 696–735.

Schieffelin, Bambi–Woolard, Kathryn–Kroskrity, Paul eds. 1998. *Language ideologies. Practice and theory.* Oxford University Press, Oxford.

Schiffrin, Deborah 1996. Narrative as self portrait: The sociolinguistic construction of identity. *Language in Society* 25 (2): 167–203.

Schilling-Estes, Natalie 1998. Investigating self-conscious speech: The performance register in Ocracoke English. *Language in Society* 27: 53–83.

Schilling-Estes, Natalie 2004a. Investigating stylistic variation. In: Chambers, J. K.–Trudgill, Peter–Schilling-Estes, Natalie eds., *The Handbook of Language Variation and Change.* Blackwell, Malden/Oxford. 375–402.

Schilling-Estes, Natalie 2004b. Exploring intertextuality in the sociolinguistic interview. In: Fought, Carmen ed., *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*. Oxford University Press, New York/ Oxford. 44–65.

Schilling-Estes, Natalie 2004c. Constructing ethnicity in interaction. *Journal of Sociolinguistics* 8.2: 163–195.

Schirm Anita 2008. A *hát* diskurzusjelölő partikulához kötődő nyelvhasználati stratégia. In: Gecső Tamás–Sárdi Csilla szerk., *Jel és jelentés*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 83. Kodolányi János Főiskola, Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár, Budapest. 289–296.

Schwitalla, Johannes 2008. Gesprächstyle. In: Fix, Ulla–Gardt, Andreas–Knape, Joachim eds., *Rhetorik und Stilistik / Rhetoric and Stylistics.* Halbband 1. De Gruyter, Berlin / New York. 1054–1076.

Selting, Margret 2008. Interactional stylistics and style as a contextualization cue. In: Fix, Ulla–Gardt, Andreas–Knape, Joachim eds., *Rhetorik und Stilistik / Rhetoric and Stylistics.* Halbband 1. De Gruyter, Berlin/New York. 1039–1053.

Sharma, Devyani 2018. Style dominance: Attention, audience, and the 'real me'. *Language in Society* (47)1: 1–31.

Szabó Zoltán 1977. *A mai stilisztika nyelvelméleti alapjai.* Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca.

Szabó Zoltán 1998. *A magyar szépírói stílus történetének fő irányai*. Corvina Kiadó, Budapest.

Szathmári István 1961. *A magyar stilisztika útja.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Szathmári István 1994. *Stílusról, stilisztikáról napjainkban*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Szathmári István szerk., 1996. *Hol tart ma a stilisztika? Stíluselméleti tanulmányok.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Szathmári István szerk., 1998. *Stilisztika és gyakorlat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Szikszainé Nagy Irma 1994. *Stilisztika.* Trezor Kiadó, Budapest.

Tannen, Deborah 1984. *Conversational Style: Analyzing Talk among Friend*s. Norwood, NJ, Ablex Publishing Corporation.

Tannen, Deborah 1993. The relativity of linguistic strategies. In: Tannen ed., *Gender and conversational interaction.* Oxford University Press, New York. 165–188.

Tannen, Deborah 2005. *Conversational Style: analyzing talk among friends.* Oxford University Press, New York.

Tannen, Deborah 2007. *Taking voices: repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse.* Cambridge University Press, Cambridge–New York.

Tátrai Szilárd 2004. A kontextus fogalmáról. *Magyar Nyelvőr* 128: 479–494.

Tátrai Szilárd 2008. Narratív távolság – lírai közvetlenség. In: Tátrai Szilárd–Tolcsvai Nagy Gábor szerk., *Szöveg, szövegtípus, nyelvtan: „Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában" címmel megrendezett konferencia szerkesztett anyaga*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 49–55.

Tolcsvai Nagy Gábor 1996. *A magyar nyelv stilisztikája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Tolcsvai Nagy Gábor 2005. *A cognitive theory of style.* Peter Lang, Frankfurt am Main.

Trudgill, Peter 1974. *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge University Press, Cambridge.

Trudgill, Peter 1992. *Introducing language and society.* Penguin, London.

Váradi Tamás 2003. A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú. In: Kiefer Ferenc–Siptár Péter szerk., *A magyar nyelv kézikönyve.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 339–359. *A jelen kötetben a 83–105. oldalon.

Verschueren, Jef 1999. *Understanding Pragmatics.* Arnold, London–New York–Sydney–Auckland.

Vertovec, Steven 2007. Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies* 306(6): 1024–1054.

Wolfram, Walter A. 1969. *A sociolinguistic description of Detroit Negro speech.* Center for Applied Linguistics, Washington, DC.

Woolard, Kathryn. 1998. Introduction: Language ideology as a field of inquiry. In: Schieffelin, Bambi–Woolard, Kathryn–Kroskrity, Paul V., eds., *Language ideologies. Practice and theory*. Oxford, Oxford University Press. 3–47.

Woolard, Kathryn–Schieffelin, Bambi. 1994. Language ideology. *Annual Review of Anthropology* 23: 55–82.

Zwicky, Arnold M. 1972. On casual speech. In: Peranteau, P. M.–Levi, J. N.–Phares, G. C. eds., *Papers from the eighth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago Linguistic Society, Chicago. 607–615.